

PERUSTULO – UUDENLAISEN SOSIAALIPOLITIIKAN MAHDOLLISUUS?

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Porin yksikkö

Sosiaalipolitiikan

Pro gradu – tutkielma

Helmikuu 2014

Joni Kalliomäki

TAMPEREEN YLIOPISTO Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

JONI KALLIOMÄKI: Perustulo – uudenlaisen sosiaalipolitiikan mahdollisuus?

Sosiaalipolitiikan Pro gradu -tutkielma, 59 sivua

Helmikuu 2014

Tutkielman ohjaaja: professori Satu Kalliola

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani perustulon suhdetta nykyiseen uusliberalistiseen sosiaalipolitiikkaan ja toisen maailmansodan jälkeiseen hyvinvointivaltiolliseen sosiaalipolitiikkaan. Tutkielmassani tarkastelen perustulon asemaa suhteessa näihin kahteen sosiaalipolitiikan muotoon ja perustulon mahdollisuutta toimia sillanrakentajana kahden erilaisen politiikan välillä. Voisiko perustulo olla uudenlaisen sosiaalipolitiikan alku?

Tutkielmani metodina on kirjallisuuskatsaukseen lukeutuva metasynteesi. Metasynteessissä tarkoituksena on löytää jotain uutta lukemalla tiettyä aihetta käsitteleviä teoksia. Tänä aineistona tutkielmassani olivat sosiaalipolitiikkaa, sosiaalipoliittisia uudistuksia ja perustuloa käsittelevät teokset. Teokset olivat pääosin suomalaisia.

Metasynteessin avulla perustulosta muodostui kattava kuva suhteessa tutkimuskysymykseen. Kansalaisten osallisuudessa yhteiskuntaan ehdotetut perustulomallit kykenivät tarjoamaan uudenlaista ja entistä integroivampaa lähestymistapaa. Myös sosiaaliturvajärjestelmän keventäminen ja inhimillistäminen perustulon kautta nousee esille tapana yhdistää järjestelmän keventäminen riittävään toimeentuloturvaan. Myös yrittäjyyden ja ekologisuuden näkökulmat nousivat esille.

Perustulo kykenisi ehdotettujen muotojensa perusteella tarjoamaan uudenlaista sosiaalipolitiikkaa. Se jättäisi yhä enemmän tilaa yksilöllisille ratkaisuille unohtamatta kuitenkin kaikille riittävää toimeentuloturvaa. Järjestelmän byrokratian keventäminen ja inhimillistäminen olisivat myös keinoja, jotka palvelisivat edellämainittua yksilöllisempää ja ihmisläheisempää otetta. Selvästi uudelle vuosituhannele kuuluvat ekologisuuden ja yrittäjyyden näkökulmat mahdollistaisivat poliittiseen kenttään laajasti soveltuvan vaihtoehdon.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion järjestämistä ja roolia kuvaavat käsitteet.....	5
2.1 II maailmansodan jälkeinen sosiaalipolitiikka:...	5
2.2 Uudentyyppinen/uusliberaali sosiaalipolitiikka (Suomessa 1990-l. →)...	6
3. Aiemmat perustulotutkimukset.....	8
3.1 Ilpo Lahtinen: Perustulo – kattava esitys 1990-luvun alusta.....	9
3.2 Philippe Van Parijs: Real Freedom for All – Kansainvälisyyttä korostava näkökulma.....	12
3.3 Pertti Honkanen, Osmo Soininvaara, Ville Ylikahri – Perustulo: kohti toimivaa perusturvaa – Tuore vihreiden toimijoiden kannanotto.....	16
3.4 Yhteenveto.....	22
4. Metodi.....	23
4.1 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmetodina.....	23
4.2 Metasynteesi.....	24
4.3 Review-tutkimus.....	26
4.4 Aineisto, aineiston keruu ja vaiheistus.....	29
4.5 Yhteenveto metodista ja luotettavuustarkastelu	30
5. Tulokset.....	31
5.1 Osallisuus yhteiskuntaan.....	31
5.2 Yrittäjyys yhteiskunnassa.....	38
5.3 Kulutuskulttuuri ja ekologinen kestävyys.....	42
5.4 Sosiaaliturvajärjestelmän keventäminen ja inhimillistäminen.....	45
6. Johtopäätökset.....	49
Lähdeluettelo.....	55

1. Johdanto

Perustulokeskustelu on noussut viime vuosina jälleen julkisen keskustelun osaksi. Perustulokeskustelu on limittynyt sekä talouskriisin synnyttämään murroksen tilaan että pidempään, jo 1990-luvun lamasta periytyvään hyvinvointivaltion uudistumista korostavaan keskusteluun. 1990-luvun alun laman seurauksena virinneet puheet hyvinvointivaltion uudistamisen tarpeesta ovat tulleet pääasiassa poliittisen asteikon oikeammalta puolelta, vaikka ei sovi unohtaa esimerkiksi Sosiaalidemokraattisen puolueen johtamien hallitusten panosta käytännön politiikan alueella. Perustulokeskustelua on käyty Suomessa pääasiassa viimeisen 30 vuoden aikana. Sitä ovat johtaneet Osmo Soininvaaran kaltaisten vihreän liikkeen edustajien lisäksi lähinnä Vasemmistoliiton liepeille sijoittuvat uusvasemmistolaiset, jotka ovat varsinkin nykyisen talouskriisin kuluessa pitäneet perustulokeskustelua yllä. Suomessa perustulo ja siitä johdetut mallit ovat olleet pääasiassa vihreiden ja vasemmiston ajamia. Yksinkertaistaen perustulon voisi määritellä rahasummaksi, joka maksetaan kaikille (miehille, naisille, lapsille) automaattisesti ja vastikkeetta. Perustulosta on olemassa monenlaisia malleja keskustelun käsitellessä monimuotoisia tavoitteita, mutta pohjimmiltaan perustulossa on kysymys edellä mainitusta yksinkertaisesti toteutetusta tulonsiirrosta.

Pro gradu -tutkimukseni pyrkii osallistumaan viime vuosina käynnissä olleeseen perustulokeskusteluun. Useita vuosia jatkuneen globaalin talouskriisin aikana sekä hyvinvointivaltiollista sosiaalipolitiikkaa puoltavat että sitä vastustavat puheet ovat saaneet painokasta julkisuutta ja yhtenä sivujuonteena tässä keskustelussa on ollut nimenomaan perustulokeskustelu. Tutkimuksessani tunnistan ja tiedostan sekä talouskriisin vaikutuksen taustakontekstina, jota vasten tutkimukseni peilautuu, että myöskin 1990-luvun alun laman ja sen synnyttämät yhä jatkuvat keskustelut kuin myös käytännön politiikan seuraukset. Tutkimukseni pyrkii siis sijoittumaan pidemmälle jatkumolle, ottaen kuitenkin huomioon nykytilanteen akuutin luonteen. Pyrin tarkastelemaan pääosin suomalaista perustulokeskustelua kuljettuna matkana, jossa 20 vuoden taakse sijoittuva lama on suuri murros, joka on heittänyt varjonsa myös nykyisen keskustelun ylle. Nykyinen talouskriisi onkin tutkimukseni suhteen eräänlainen jatko-osa, joka lisää perustulokeskustelun tärkeyttä samalla tuoden kuitenkin jotain uutta vanhaan.

Tutkimukseni kuuluu siihen monilukuisten tutkimusten sarjaan, jossa pohditaan sosiaalipolitiikan roolia murroksien maailmassa, jossa muutos tuntuu olevan alituista. Tutkimukseni nostaa esiin keskeisiä elementtejä perustulokeskustelusta ja tutkii näiden elementtien suhdetta hyvinvointivaltiollisen sosiaalipolitiikan pitkään historiaan ja perinteeseen.

Suomalaisessa perustulokirjallisuudessa perustuloa on tarkasteltu esimerkiksi osana uudenlaista tehokasta työllisyyspolitiikkaa (Soininvaara 1995), yrittäjyyteen vaikuttavana välineenä (Ruottinen 2012), kohtuutalouden osana (Andersson 2012) kuin myös yleisempänä jälkihyvinvointivaltiollisen sosiaalipolitiikan järjestämisen tapana. Käyttämäni tutkimuskirjallisuus on vahvasti suomalaispainotteinen, mutta mukana on myös ulkomaisia teoksia. Tutkimukseni sijoittuu perustulotutkimuksen Suomen tilannetta painottaen, mutta ottaen samalla osaltaan huomioon ylikansallisen tason, EU:n etunenässä. Tutkimuskirjallisuudessa perustulosta muodostuu kuva välineenä, jolla on mahdollisuuksia toimia oikeudenmukaisemman maailman ja yhteiskunnan kätilönä. Perustulo näyttäytyy jälkimodernina ratkaisuna, jolloin sen soveltuvuus vaihteleviin tilanteisiin nousee etusijalle. Oli kyseessä sitten työtön, pätkätyöläinen, pienituloinen, yrittäjä tai lapsia hoitava vanhempi, on perustulon mukautuvuus se asia, jota tutkimuskirjallisuudessa nostetaan esille. Tämä mukautuvuus ja perustulon eräänlainen määrittelyjä pakeneva luonne luovat siitä vastaparin perinteisemmälle sosiaalipolitiikalle. Sosiaaliturvajärjestelmämme on rakennettu vuosikymmenien kuluessa tietynlainen elämänkulku mielessä. Se edustaa maailmaa, jossa liukumat ja muutokset olivat, jos eivät harvinaisia, niin ainakin onnistuneesti kartoitettuja ja järjestelmän piiriin mahdutettuja. Globalisaation ja tietoyhteiskunnan kaltaiset suuret muutosvoimat ovat vaikuttaneet yhteiskunnan kaikki osa-alueet läpäisten. Myöskään sosiaaliturvajärjestelmä ei ole jäänyt vaikutuksista paitsi, ja sen murros onkin ollut iso kysymys yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa. Muutosvoimat ovat muokanneet jälkimodernista yhteiskunnasta entistä jälkimodernimman, mitä tulee jatkuvaan muutokseen ja epävarmuuteen, ja tähän eräänlaiseen ajelehtimisen tilaan perustulokirjallisuudessa pyritään löytämään kestävää ratkaisua.

Se, mitä perustulosta on kirjoitettu, antaa tietynlaisen kuvan perustulomalleista ja niiden mahdollisuuksista vastata nyky-yhteiskuntia kohtaaviin haasteisiin. Jos perustulomalleista rakentuu sekä tutkimuskirjallisuudessa että niitä puoltavissa teksteissä kuva oikeudenmukaisina ratkaisuinä, onkin syytä kysyä, miten tämä pyrkimys oikeudenmukaisuuteen suhteutuu toisaalta nykyisenkaltaiseen jälkiekspansiiviseen (Julkunen 2001) sosiaalipolitiikkaan ja toisaalta miten aiempaan toisen maailmansodan jälkeiseen hyvinvointivaltiolliseen sosiaalipolitiikkaan. Suomalaisessa keskustelussa törmää helposti kahteen kantaan: hyvinvointivaltiota puolustaviin ja

sen purkamista ja/tai radikaalia muokkausta vaativiin. Onkin selvää, että kysymyksen perustulosta ja sen mahdollisuuksista on sisällytettävä itseensä näiden kahden näkökannan vaatimukset. Sekä menneiden aikojen hyvinvointivaltio että nykyisenkaltainen uusliberalistisen käänteen vaikuttama sosiaalipolitiikka nousevat keskustelussa esille ja niiden painotukset on perustulokeskustelussa otettava huomioon.

Näkemykseni mukaan nämä kaksi näkökohtaa ovat keskeisiä, kun on tarkoitus käsitellä perustulomallien rakentamaa kuvaa yhteiskunnasta ja sen harjoittamasta sosiaalipolitiikasta. Perustulokirjallisuus painottaa useasti murrosta ja muutosta ja niiden keskeistä sijaa perustulolle avautuvien mahdollisuuksien kohdalla. Se ei kuitenkaan mielestäni tarkastele uusliberalista käännettä edeltänyttä ja sen jälkeistä aikaa edustavia näkökantoja sellaiselta kannalta, joka mahdollistaisi näiden eriävien politiikan harjoittamisen tapojen yhdistämisen tai ainakin vastakkainasettelun lieventämisen. Perustulokirjallisuus ei kerro, millä tavoin se voisi suhteuttaa itsensä pitkäaikaiseen keskusteluun tavoilla, jotka olisivat enemmän yhteyttä rakentavia kuin näkökantoja rajaavia.

Tutkimukseni tavoitteena on ottaa selvää, sisältävätkö perustulomallit mahdollisuuksia uudenlaiseen sosiaalipolitiikkaan. Löytyykö malleista piirteitä, joiden avulla voitaisiin rakentaa sekä hyvinvointivaltiollisen sosiaalipolitiikan että nykyisen uusliberaalin käänteen vaikuttaman sosiaalipolitiikan huomioon ottavaa sosiaalipolitiikan mallia? Millä tavoin perustulomallit voisivat lievittää tätä ristiriitaa ja tarjota näkökulmia yhdistävää, synteesinomaista ratkaisua? Maailma muuttuu jatkuvasti ja tällöin myös menneisyydessä harjoitetun sosiaalipolitiikan haikailu samoin kuin tiukasti yhdenlaiseen ideologiseen näkemykseen rajoittuva politiikka ei voi tarjota kestäväää ratkaisua. Perustulokirjallisuuden läpikäynnin on tarkoitus tuoda esiin, missä määrin perustulo voisi tarjota rakentavaa mahdollisuutta, missä määrin se voisi olla legitiimi ratkaisu. Keskeisellä sijalla ei ole niinkään erilaisten mallien eriävyydet vaan niiden samankaltaisuudet. Missä määrin niiden perusteella voidaan rakentaa kokonaiskuva vaihtoehtoisesta sosiaalipolitiikan järjestämisen mallista? Tutkimusongelman kannalta ei ole siis keskeistä ne erot, jotka erilaisilla malleilla on, vaan ne yhteiset piirteet, joiden kautta pyrin tarkastelemaan tutkimuksen keskeistä kysymystä.

Perustulokirjallisuuden lisäksi olen läpikäynyt sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion historiaa käsitteleviä kirjoja. Näiden lisäksi myös uusliberaalia käännettä ja hyvinvointivaltioiden murroksen aikaa käsittelevät kirjat ovat olleet tärkeää luettavaa. Nämä kolme eri aihepiiriä käsittelevää teoskokoelmaa ovat tutkimukseni rakenteen kannalta merkittävässä asemassa. Niiden avulla rakentuu se kehikko, jonka sisälle tutkielmani muodostuu.

2. Sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion järjestämistä ja roolia kuvaavat käsitteet

Esittelen seuraavassa tutkimustehtäväni kannalta keskeiset sosiaalipolitiikan hyvinvointivaltiota koskevat käsitteet. Lähteinä ovat Karisto, Takala & Haapola (1998): Matkalla kohti nykyaikaa, Heinonen (1999): Hyvinvointimalli murroksessa sekä Julkunen (2001): Suunnanmuutos.

2.1 II maailmansodan jälkeinen sosiaalipolitiikka:

Maailemansotien välistä sosiaalipolitiikka oli määrittänyt *residuaalisuuden* periaate. Taloudelliset markkinat nähtiin hyvinvoinnin ensisijaisena lähteenä. Työstä saatu palkka oli ensisijainen elintason ja toimeentuloturvan lähde. Sosiaalipolitiikan roolina oli ainoastaan auttaa tilanteissa, joissa markkinoiden ensisijaiset hyvinvoinnin jakoväylät eivät toimineet. Sen tehtävä oli jäännöksen eli residuaalin jakaminen. (Karisto, Takala & Haapola 1998, 283.)

Toisenlaista sosiaalipoliittista ajattelua edusti *institutionaalinen* malli. Tässä mallissa markkinoiden toiminta ymmärrettiin monin tavoin epätäydelliseksi; tästä johtuen sitä täydentämään ja sen rinnalle haluttiin tuoda ihmisten tarpeisiin perustuvat sosiaalipoliittiset järjestelyt. Julkinen valta on institutionaalisisessa mallissa keskeinen toimeenpanija. Pyrkimys on saada palvelut ja etuudet koskemaan koko väestöä. Tällaisen järjestelmän toteutuksessa avainasemassa on julkinen rahoitus. (Karisto ym. 1998, 284.)

Siirtymä kohti institutionaalista mallia tapahtui todellisuudessa vähitellen, mutta toisen maailmansodan jälkeiset vuodet ovat nähtävissä käännekohtana. Sosiaalipolitiikka muuttui Suomessa köyhäinhoidon ja työväenkysymyksen suunnalta käsittämään valtion laajaa vastuuta ja uudentyyppisiä sosiaaliturvan periaatteita. Englantilaisen Lordi Beveridgen nimeä kantanut suunnitelma esitteli uudenlaisen käsityksen sosiaalipolitiikan tehtävistä. Beveridge-suunnitelman tavoitteena oli taata toimeentulon vähimmäistaso yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta kaikille kansalaisille. Keskeiset keinot olivat sosiaalivakuutus, lapsilisät, maksuttomat terveydenhoitopalvelut ja täystyöllisyyden ylläpitäminen. (Karisto ym. 1998, 285.)

Jari Heinosen (1999, 28-29) mukaan Beveridgen suunnitelma oli hyökkäys puutetta vastaan, eräänlaista puutteen diagnosointia. Taistelua käytiin viittä ”jättimäistä pahaa” vastaan: puutetta, sairautta, tietämättömyyttä, elinympäristön kurjuutta ja toimettomuutta vastaan. Beveridgen mukaan oli luotava näitä pahoja vastaan taisteleva valtio. Palkkatulojen eli tulojen ensijaon, sosiaalivakuutuksen ja tilannesidonnaisten sosiaaliavustusten avulla pyrittiin luomaan toimeentulomuoto, joka turvaisi koko väestön toimeentulon kehdestä hautaan.

2.2 Uudentyyppinen/uusliberaali sosiaalipolitiikka (Suomessa 1990-l. →)

1980-luku voidaan nähdä vedenjakana sosiaalipolitiikan käytännöissä. Tällöin sai jalansijaa poliittisen ajattelun malli, jossa pyrittiin rajoittamaan julkisten ja erityisesti sosiaalimenojen kasvua. Muutos toteutui taloudellisen globalisaation viitekehyksessä uusliberaalin politiikan vaikutusvallan kasvaessa. Tämän lisäksi yhä vauraampi keskiluokka alkoi suhtautua solidaariseen kansalliseen omaantuntoon yhä kyynisemmin. Vaikuttajana oli myös reaalitytöidellinen totuus, joka koostui ristiriidasta yhä kasvavien sosiaalisten tarpeiden ja niiden rahoitusmahdollisuuksien välillä. (Julkunen 2001, 11-12.)

Julkunen (2001, 13) mukaan Suomessa pysäytettiin 1990-luvulla noin 30 vuotta kestänyt sosiaalipolitiikan laajenemisen kausi; lama ja valtion tulojen supistuminen antoivat mandaatin julkisten menojen säästöohjelmalle. Sosiaalipolitiikan suunnanmuutos ei kuitenkaan tapahtunut yhdellä rysäyksellä vaan asteittain ja kokeilevasti (Julkunen 2001, 29). Julkunen (2001, 29) toteaaakin, että uudet regiiimit on rakennettava ja voidaan rakentaa pienin askelin: mikään ei muutu ja silti kaikki muuttuu.

Julkunen analyysissa Suomea kohdannut lama ja rakennemuutos eivät olleet Suomen transformaation syy vaan seuraus. Uuden regiiimin etsiminen ja sitä tukeva instituutioiden uudelleenmuotoilu aloitettiin jo 1980-luvun puolivälissä. Tämä kaikki oli elimellisessä yhteydessä Suomen yhä tukevampaan integroimiseen länteen ja Eurooppaan. (Julkunen 2001, 60.)

Julkunen kutsuu Suomessa ja laajemminkin länsi-Euroopassa rakentunutta uutta mallia jälkiekspansioiviseksi. Olennaista tässä regiiimissä ei niinkään ole sosiaalietuuksien ja -palvelujen tilanne ja taso vaan sellaisten hallinnan mekanismien mentaalisten mallien omaksuminen, jotka perustuvat jatkuvalla menokontrollille. Ensimmäisiä uuden regiiimin merkkejä olivat veroreformit, jotka kevensivät pääomatulojen verotusta sekä marginaaliveroprosentteja. Myös budjettivallan yhä suurempi keskittäminen valtionvarainministeriön alaisuuteen oli osa suunnanmuutosta. Keskeisiä

uudistuksia olivat myös liikelaitostaminen, yhtiöittäminen, yksityistäminen, valtion keskusvirastojen lakkautus, budjettikehysten käyttöönotto, tulosohjaus ja kuntien valtionosuusjärjestelmän uudistaminen. (Julkunen 2001, 291-292.)

Uuden regiimin rakentamisessa sosiaalipolitiikan reformi rakentuu työllisyyttä, työkannustimia ja aktiivisuutta tukeviksi. Sosiaaliturva kiinnitetään yhä tiukemmin työyhteiskuntaan, työmarkkinoihin ja ansioiden vakuuttamiseen. Työllisyydestä syrjäytyneille on tarjolla osallistumisen eli inklusion politiikkaa. Tämä inklusiopolitiikka kohtelee kohteitaan toisina, joihin voidaan soveltaa sosiaalivakuutukselle vieraita keinoja: tarveharkintaa, tulorajoja, pakkoa, velvollisuuksia, vastikkeita, ehdollistamista, epäilyjä ja kontrollia. (Julkunen 2001, 295.)

Sosiaalipoliittinen reformi on pohjimmiltaan järjestelmää rationalisoivaa asiantuntijatyötä. Järjestelmästä karsitaan ylivakuuttamisen ja passivoimisen elementtejä, järjestelmien hallintoa ja rahoitusratkaisuja hiotaan, rationaalisesti valitseville toimijoille suunnattuja kannustimia tarkastetaan, etsitään keinoja syrjäytymistä ja ulossulkemista vastaan. Julkunen toteaaakin kyynisesti, että nämä ovat reformeja, joita suuret joukot eivät vaadi kaduilla tai edes edustajiensa välityksellä. (Julkunen 2001, 296.)

3. Aiemmat perustulotutkimukset

Perustuloa on tutkittu ja siitä on kirjoitettu aktiivisesti lähinnä viimeiset 30 vuotta. Erilaisia perustulon kaltaisia ehdotuksia löytyy monista yhteiskuntatieteiden ja – filosofioiden klassikkoteoksista. Varsinaisen perustulokeskustelun voidaan katsoa kuitenkin alkaneen 1970-luvun alun öljykriisiä seuranneessa uudenlaisessa murrostilanteessa. Tämän jälkeen se on noussut aina tietyin väliajoin julkiseen keskusteluun, Suomessakin. Useasti perustulokeskustelun uusi tuleminen on ajoittunut kapitalistiseen markkinatalouteen myötäsyntyisesti kuuluvien taloudellisten kriisien yhteyteen.

Olen valinnut tarkasteltavaksi kolme teosta. Suomalaisen perustulokirjallisuuden vähyys vaikutti valintoihin kahden kotimaisen teoksen osalta. Kansainvälisiä perustulokirjoja olisi löytynyt useita, mutta päädyin Van Parijsiin, koska kyseessä on nimenomaan kansainvälisen perustulokeskustelun keskeinen nimi. Käsittelemäni teokset ovat siis: Ilpo Lahtisen Perustulo – Kansalaisen palkka vuodelta 1992, Philippe Van Parijsin Real Freedom for All – What (if anything) can justify capitalism alun perin vuodelta 1995 sekä tuorein eli vuodelta 2007 peräisin oleva Pertti Honkasen, Osmo Soininvaaran ja Ville Ylikahrin Perustulo – kohti toimivaa perustuloa. Näiden kolmen teoksen perusteella pystyn kartoittamaan perustulokeskustelun suuntaviivoja 1980- ja 1990-lukujen vaihteesta 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppuun. Lisäksi Van Parijsin tapauksessa kirjoittamisprosessi on alkanut jo 1970-luvun lopulla, joten se on nähtävissä eräänlaisena kokoavana yhteenvetona noin 15 vuoden ajanjaksolta.

Lahtisen kirja on eräänlainen pioneeri suomalaisessa keskustelussa. Ei siksi, että kyseessä olisi ensimmäinen kerta kun perustuloa maassamme käsitellään, vaan koska kyseessä on ensimmäinen kokoava esitys aiheesta suomen kielellä suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta. Honkasen, Soininvaaran ja Ylikahrin kirja taas edustaa tuoreinta keskusteluaaltoa, joka alkoi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä kiihtyen talouskriisin seurauksena. Tuoreutensa puolesta se toimiikin eräänlaisena päivityksenä suhteessa Lahtisen kirjaan. Lahtisen kirja on kirjoitettu edellisen talouskriisin aikana, Honkanen ym. taas 1990-luvun rakennemuutoksen läpikäyneen Suomen oloissa.

Käymällä läpi nämä kolme teosta tarkoitukseni on myös tutustuttaa lukija perustuloon, sen historiaan sekä sen sisältämiin yhteiskunnallisiin muutosvaatimuksiin. Näin läpikäymäni teokset luovat pohjaa tutkielmani myöhempien kohtien parempaan ymmärtämiseen.

3.1 Ilpo Lahtinen: Perustulo – kattava esitys 1990-luvun alusta

Ilpo Lahtisen teoksen taustalta löytyy Vaihtoehtoinen yhteiskuntapolitiikka –seura ja sen alaisuudessa toiminut Perustuloryhmä. Ryhmä perustettiin vuonna 1988 ja seuraavien parin vuoden aikana se kokoontui parikymmentä kertaa. Kokoontumisissa käytyjen keskustelujen pohjalta Lahtinen kirjoitti kattavan esityksen perustulosta. (Lahtinen 1992, 7-8.)

Lahtisen (1992, 9-10, 13) lähtökohtana on 1970- ja 1980 –lukujen teollisen yhteiskunnan murros. Toisen maailmansodan jälkeisen kolmen vuosikymmenen kukoistus on tahtunut ja yhteiskunnan rakenteet, ja kansalaiset siinä sivussa, ovat omaksuneet uudenlaiset realiteetit. Entistä suurempi rakenteellinen työttömyys, sosiaaliturvan maksajien ja saajien epäsuhta, sosiaaliavustusten leimaavat piirteet ja tarve- ja tuloharkintaisten etuuksien kannustinloukut ovat esimerkkejä niistä vaikeista yhteiskunnallisista asioista, joita länsimaiset valtiot ovat joutuneet kohtaamaan. Lahtinen haluaa puhua nimenomaan perustulosta. Teoksen kirjoitusaikaan suomalaisessa keskustelussa käytettiin pääasiassa kansalaispalkan nimitystä, mutta Lahtinen näkee sen ongelmalliseksi. Ensinnäkin palkka-osa tuntuu viittaavaan vastikkeeseen tehdystä työstä ja toiseksi kansalais-alkuosa tuo mukanaan tietyt nationalistit, jyrkästi rajaavat piirteet.

Lahtisen (1993, 14) ideoima perustulo poistaisi useimmat verovähennykset ja –helpotukset ja niin suuren osan olemassa olevista julkisesti rahoitetuista tukimuodoista kuin mahdollista. Perustulo maksettaisiin kaikille (miehille, naisille ja lapsille) automaattisesti ja vastikkeetta. Perustulon mahdollistamat yhteiskunnalliset päämäärät olisivat lisääntynyt yksilöllinen vapaus, köyhyyden estäminen, köyhyys- ja työttömyysloukkujen poistaminen, työttömyyden vähentäminen ja yhteiskunnan eheyden parantaminen.

Lahtisen esitys ei pyri olemaan historiallisesti ainutlaatuinen. Hän nostaa esille monet perustulon kaltaiset ajattelijat ja ajatukset lähtien Thomas Moresta 1500-luvulta. Nykyisenkaltaisia perustuloajatuksia alkoi esiintyä säännöllisemmin 1930-luvun Iso-Britanniassa. Brittikeskusteluissa esiintyi mm. kansallisen osingon käsite, jonka idea perustui jokaiselle kansalaiselle kuuluvaan osaan kansan varallisuudesta. Nämä brittiläiset 1930- ja 1940 –lukujen ideoinnit poikivat jatkoa 1960-luvulla

Yhdysvalloissa. Taloustieteilijä Milton Friedmann esitteli negatiivisen tuloveron. Manner-Euroopassa perustulokeskustelu heräsi vasta 1970-luvulla poliittisen vasemmiston ja vihreän liikkeen jäsenten toimesta. Suomessa perustulon idean esiintulo tapahtui ”riippumattomuusrahan” nimellä saman vuosikymmenen alussa. (Lahtinen 1992, 17-22.)

Perustulo ideana on esiintynyt 1900-luvulla monessa yhteydessä, usealla eri nimellä ja usealla eri tavalla ideoituna. Tästä seuraa, että perustulo ajatussysteminä on niin moninainen, ettei sen käsitteellistäminen yksinkertaiseen muotoon ole helppoa saati toivottavaa. Tästä huolimatta tietyt keskeiset ihanteet ja päämäärät ovat enemmän tai vähemmän yhteisiä jokaiselle mallille.

Jos lähtökohtaisesti oikeistolainen negatiivinen tulovero sivuutetaan tässä yhteydessä, voidaan perustulon järjestelmänä määritellä pyrkivän automaattisuuteen, ehdottomuuteen ja aukottomuuteen. Radikaalein perustulon vaikutuksista olisi työn ja toimeentulon erottaminen. Palkkatyön hegemoninen asema murenisi tai ainakin kokisi laadullisen muutoksen. Tämä siitäkkin huolimatta, että jotkut ajattelijat olisivat valmiita säilyttämään perustulon piirissä jonkinasteisen työvelvoitteen. (Lahtinen 1992, 22-23.)

Toinen keskeinen, edelliseen liittyvä, vaikutus olisi kaikenlainen tuloharkinnan poistuminen. Tulot eivät siis vaikuttaisi perustulon kokoon. Tuloharkinnan vaatiman hallinnollisen monimutkaisuuden poistuminen sekä vapautuminen köyhyysloukuista olisivat ne kaksi keskeistä seurausta, jotka perustulosta olisi tällä saralla Lahtisen mukaan. (Lahtinen 1992, 23.)

Esitetyissä malleissa tarveharkinnan asema on hieman erilainen. Esimerkiksi vammaiset ja eläkeläiset olisivat oikeutettuja isompaan perustuloon, koska heidän mahdollisuutensa korottaa elintasaan palkkatyöllä olisi rajoitetumpi. Samalla tavalla lasten perustulo olisi pienempi, kasvaen kuitenkin ikävuosien myötä. (Lahtinen 1992, 28-29.) Tarveharkinta on siis useimmissa perustulomalleissa sisäänrakennettu. Perustulo ei siis olisi mikään liikkumaton monoliitti vaan dynaaminen, kansalaisten eri tilanteisiin vastaava järjestelmä. Siis klassisen hyvinvointivaltion ideologian perillinen.

Lahtinenkin (1992, 29) näkee hyvinvointivaltiollisen jäljen perustulon ideologiassa. Tarkemmin sanoen perustulo on välittävä kanta kapitalismin ja sosialismin välillä. Kapitalismi on epäonnistunut, samoin sosialismi. Tähän ongelmaan perustulo heittää ideologisen pelastusrenkaansa. Lisäksi Lahtisen (1992, 32) mielestä täystyöllisyys on oikea keino väärällä vuosikymmenellä. Huomionarvoista on, että tämä Lahtisen kritiikki ajoittuu 20 vuoden taakse.

Sosiaalidemokraattinen malli, joka pyrkii lopputulosten tasa-arvoon mahdollisuuksien tasa-arvosta tinkimällä on myös ongelmallinen aikana, jolloin yksilöllisyys on yhä enemmän keskiössä.

Kyseessä on suuri kysymys vapauden ja tasa-arvon suhteesta.

Työttömien ja yhteiskunnasta vieraantuneiden lisäksi Lahtinen laskee perustulosta hyötyjiin ennen kaikkea naiset ja nuoret. Naisten kohdalla heidän hallitseva asemansa informaalin hoivan alalla johtaa usein työuran katkoksiin ja taloudelliseen riippuvuuteen kumppanistaan (Lahtinen 1992, 97-99). Perustulo yksilöllisenä etuutena murtaisi näistä vanhoista kulttuurisista malleista johtuvia epäkohtia ja lisäisi naisten taloudellista itsenäisyyttä. Lisäksi perustulo mahdollistaisi valinnan vapauden aivan uudella tavalla. Lapsia voisi hoitaa kotona ilman pelkoa taloudellisen riippumattomuuden menetyksestä tai toimeentulon riittämättömyydestä (Lahtinen 1992, 100).

Nuorten kohdalla olisi kyse pitkälti samoista asioista, sisällön ollessa erilainen. Nuorten taloudellinen epäitsenäisyys, huono palkka ja sosiaaliturva ovat asioita, joita perustuloratkaisu lieventäisi. Opiskelevien nuorten tapauksessa opintotukea suurempi perustulo yksinkertaistaisi nykyistä opintotukijärjestelmää. Lisäksi olisi mahdollista, että perustulojärjestelmä kannustaisi useampia opiskelemaan, kun edessä ei olisikaan taloudellisen tilanteen selvää heikentymistä. (Lahtinen 1992, 103.)

Työmarkkinajärjestöjen tapauksessa hyötyjiä olisivat suurin osa näiden järjestöjen jäsenistöistä, mutta eivät järjestöt itse. Lahtinen korostaakin, että tämän ristiriidan ratkaiseminen olisi erikoisen tärkeää mikäli perustuloa alettaisiin käytännössä toteuttamaan. (Lahtinen 1992, 104-105.) Muita perustulosta hyötyviä olisivat kotiäidit ja –isät sekä tulonsiirtojen varassa elävät (Lahtinen 1992, 105). Jälkimmäisten tapauksessa reaalin tulotaso ei välttämättä nousisi, mutta järjestelmä yksinkertaistuisi ja inhimillistyisi (Lahtinen 1992, 105-106). Ylipäättään Lahtisen (1992, 106-107) mukaan keski- ja pienituloiset olisivat hyötyjiä perustulosta, kuten myös esimerkiksi ns. vapaiden ammattien harjoittajat. Lisäksi julkisella puolella työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä ja työvoimaviranomaisilta vapautuisi tärkeitä voimavaroja sellaiseen työhön, johon he ovat saaneet koulutuksen. Rahakinastelut asiakkaiden kanssa jäisivät historiaan.

Yhteenvedona Lahtinen (1992, 131) vaatii uudenlaista ajattelua perustulon toteuttamisen edellytyksenä. Uudet käsitteet suuntautuvat perustulon sisältämiin keskeisiin ihanteisiin. Uusi ajattelu ottaisi kaikki yhteiskunnan mukaan täysivaltaisiksi jäseniksi (Lahtinen 1992, 131-135). Ollaan risteyksessä: valitaanko solidaarisuuden vai itsekkyyden tie (Lahtinen 1992, 138).

3.2 Philippe Van Parijs: Real Freedom for All – Kansainvälisyyttä korostava näkökulma

Van Parijs (2003, 1) lähtee teoksessaan vastamaan libertaariseen haasteeseen. Kapitalistista yhteiskuntaa määrittää ennen kaikkea vapaus. Tästä vapaudesta usein seuraa, että myös epätasa-arvo on silmiinpistävä piirre kapitalistisessa yhteiskunnassa. Libertaarien väite vapauden ja epätasa-arvon toistensa poissulkevuudesta on keskeinen johtoajatus, jonka Van Parijs pyrkii murtamaan. Onko tosiaan niin, että mikäli haluamme nostaa vapauden tärkeimmäksi periaatteeksi, meidän on myös hyväksyttävä siitä seuraava epätasa-arvoisuus? Viitekehyksenä toimii Van Parijsin määrittelemä aito-libertarismi (real-libertarism), jonka hän näkee olevan keskeinen ajattelutapa matkalla perustuloyhteiskuntaan.

Kapitalistisen ja sosialistisen yhteiskunnan vertaileminen on se aloituspiste, mistä kysymystä lähdetään lähestymään. Van Parijs (2003, 1) muokkaa molemmista yhteiskuntamalleista eräänlaiset ideaaliversiot ja pyrkii kartoittamaan niiden heikkouksia ja vahvuuksia suhteessa vapauteen. Sosialismin tapauksessa tärkeäksi nousee ennen kaikkea demokraattisuus (Van Parijs 2003, 8). Kuitenkin demokratian suhde vapauteen ei ole aivan yksinkertainen. Läpidemokratisoitu yhteiskunta, jossa jokainen asia olisi alistettu demokraattiselle päätöksenteolle, ei olisi yksilön kannalta kovinkaan vapaa yhteiskunta (Van Parijs 2003, 8). Vapaalle yhteiskunnalle on siis keskeistä jokaisen kansalaisen oikeus itseensä (self-ownership), kansalaiset eivät siis ole valtion omistamia, argumentoi Van Parijs (2003, 8-9). Orjuus tai kollektivismi eivät tällöin tule kysymykseen pyrittäessä vapaaseen yhteiskuntaan. Esitetyt rajaukset nostavat esille tärkeitä näkökulmia sosialistisen yhteiskunnan suhteen. Sosialistinen yhteiskunta ei ole vapaa yhteiskunta siinä mielessä, että se ei anna yksilölle mahdollisuutta palkkatyöhön tai yksilölliseen tuotannolliseen toimintaan (Van Parijs 2003, 9-10). Tästä seuraavatkin Van Parijsin mukaan monet monimutkaisuudet suhteessa vapauteen. Julkisesti omistetut tuotantovälineet eivät varsinaisesti rajoita yksilön oikeutta itseensä, mutta toisaalta rajoittavat, koska valtio/yhteisö omistaa kaiken ulkoisen maailman (Van Parijs 2003, 10). Täten yksilön toimintamahdollisuudet ovat rajoitetut sosialistisessa yhteiskunnassa.

Kapitalistisen yhteiskunnan keskeinen määrittäjä on yksilön oikeus tehdä itsellään ja omaisuudellaan (lähes) mitä haluaa (Van Parijs 2003, 12). Omistusoikeus on korkein ihanne. Libertaarien kapitalistisen yhteiskuntamallin ongelma piilee siinä, että se pyrkii maksimoimaan yksilöllisen vapauden kokonaismäärän (Van Parijs 2003, 14). Se ei siis pyri kaikkien kansalaisten vapauteen erikseen.

Van Parijsin (2003, 15) mukaan omistusoikeuksien keskeinen asema tuo kapitalistisen yhteiskunnan vapaus-käsitteeseen moralisoivan piirteen. Tällä hän tarkoittaa sitä, että liberaarinen kapitalismi katsoo ihmisten vapauden tulevan rajoitetuksi vain silloin, kun heidän oikeuksiaan loukataan. Tämän näkemyksen mukaan nääntyminen nälkään ei olisi vapautta rajoittava tai loukkaava tekijä, mikäli kyseinen tilanne olisi seurausta ihmisen omista kyvyistä (tai niiden puutteesta). Van Parijs kutsuukin libertaareja oikeus-fetisisteiksi, sillä oikeudet ovat heillä vapauttakin tärkeämpiä.

Nämä kaksi yhteiskuntamallia pitävät johtotähtinään sellaista käsitystä vapaudesta, joka on kestävä, kun otetaan huomioon jokainen yksilö erikseen. Tässä suhteessa kumpikin yhteiskuntajärjestys on yhtä huono toteuttamaan kaikkien vapauden. (Van Parijs 2003, 15.)

Mikä sitten on tällainen Van Parijsin hakema vapaa yhteiskunta? Hänen mielestään terminä se on harhaanjohtava (Van Parijs 2003, 16). Mikäli vapaa yhteiskunta ymmärretään kirjaimellisesti, tarkoitetaan sillä silloin yhteiskuntaa, joka on oman itsensä herra. Tästä seuraa ristiriita. Voidakseen turvata vapautensa, on yhteiskunnan rajoitettava kansalaistensa vapautta (esimerkiksi turvallisuusasioiden tapauksessa) (Van Parijs 2003, 16). Sama ristiriita on esimerkiksi silloin, jos yhteiskunta pyrkii takamaan kaikille tasa-arvoisen toimeentulon: suurin mahdollinen yhteiskunnan vapaus on törmäyskurssilla suurimman mahdollisen yksilöllisen vapauden kanssa (Van Parijs 2003, 16).

Van Parijs (2003, 17) päätyy lopulta määrittelemään vapaan yhteiskuntansa sellaiseksi, jossa yhteiskunnan itsensä vapaus on vain ja ainoastaan keino yksilöllisen vapauden maksimoimiseksi.

Negatiivisen ja positiivisen vapauden jaottelu on Van Parijsin mielestä turhaa. Yksilöllinen suvereniteetti pitää sisällään sekä positiivisen (vapaus johonkin) että negatiivisen (vapaus jostakin) vapauden käsitteet (Van Parijs 2003, 17-18). Tämä kokonaisvaltainen vapaus on keskeinen osa Van Parijsin vapaata yhteiskuntaa. Vapaassa yhteiskunnassa pätevät seuraavat asiat: on olemassa hyvin valvottu oikeuksien rakenne, tämä rakenne on toteutettu niin että jokaisella yksilöllä on oikeus itseensä ja kolmanneksi, tämä rakenne on järjestetty niin, että jokaisella yksilöllä on suurimmat mahdollisuudet tehdä mitä haluaa (Van Parijs 2003, 25).

Vapaa yhteiskunta ei siis ole ainoastaan sellainen, jossa jokainen voi toimia ja kuluttaa kuten haluaa, vaan vielä laajemmin sellainen yhteiskunta, jossa jokainen voi elää sellaista elämää kuin haluaa. Tämän toteuttamiseksi vastikkeeton perustulo on keskeinen väline. Ehdotettu perustulojärjestelmä ei ole tarkoitettu syrjäyttämään palkkatyötä tai urakeskeistä elämäntyyliä vaan päinvastoin mahdollistamaan jokaiselle sellaisen elämän mallin kuin he itse haluavat. (Van Parijs 33-34.)

Verotuksen uudistaminen palvelemaan korkeinta mahdollista perustuloa on yksi ensimmäisistä uudistuksista, joka olisi tehtävä samalla pitäen huolta yhteiskunnan tuotantokyvystä (Van Parijs 2003, 38-40). Van Parijs (2003, 39-40) huomauttaa vähenevistä luonnonvaroista; tästä johtuen yhteiskunnan tuotantokyvyn ja teknologian olisi kehityttävä, jotta tulevilla sukupolvilla olisi mahdollisuus saavuttaa samantasoinen perustulo. Kehitys, talouskasvu tai varallisuuden kasautuminen ei olisi perustuloyhteiskunnassa pääoman väline oman vallan kasvattamiseen vaan keino perustuloyhteiskunnan (ja täten suurimman mahdollisimman vapauden) jatkuvuuden takaamiseksi (Van Parijs 2003, 40).

Kaiken kaikkiaan Van Parijs rakentaa teoksensa alkupuolella teoreettisen perustuloehdotuksensa, jota syventää kirjan kuluessa. Nämä osiot kirjassa käsittelevät esimerkkien kautta enemmänkin tilanteita, joissa aito-libertaarinen vapaus on uhattuna tai ristiriidan alaisena. Nämä kohdat kirjassa käsittelevät siis yksittäisiä tapauksia perustulon tai perustuloyhteiskunnan sijaan.

Van Parijs palaa kirjan loppupuolella jälleen perustulokysymyksen ääreen tarkastellessaan sosialismin ja kapitalismin suhdetta perustuloon.

Van Parijsin (2003, 215) mukaan väestökasvun näkökulmasta perustuloyhteiskunnan kestävä jatkuvuuden voi taata ainoastaan kasvava kansantalous. Pääoman kasaantuminen yhdessä teknisen kehityksen kanssa on yhdistelmä, joka takaa perustulon demograafisten muutosten tapahtuessa. Sitä vastoin jos väestö ei juurikaan kasva, ei myöskään taloudelliselle kasvulle ole pakkoa. Kuitenkin tasaisen väestömääränkin tapauksessa dynaamisesti kasaantumista edistävä teknisesti kehittyvä talous on tärkeä, jotta kaikkien vapaus on mahdollisimman mahdollista.

Van Parijsin mielestä kapitalismi ei välttämättä ole parempi kasaantumisen ja investoinnin suuntaamisessa kuin sosialismi. Pääoman ja työn, eli työnantajien ja työntekijöiden, välinen ristiriita ja epäluottamus estää kollektiivisissa työmarkkinaneuvotteluissa sellaisen lopputuloksen löytämisen, joka maksimoisi investoinnit (Van Parijs 2003, 216). Työntekijäpuoli pyrkii puristamaan pääomalta mahdollisimman ison siivun itselleen, sillä se ei luota kapitalistien investointihalukkuuden olevan suurempi kuin voittojen suuntaamisen omaan henkilökohtaiseen

kulutukseen (Van Parijs 2003, 216). Tästä johtuen julkisesti ohjatut investoinnit olisivat keino parempaan pääoman kasautumiseen kuin nykyinen järjestelmä, jossa osa aina hukataan (Van Parijs 2003, 216-217).

Toisaalta Van Parijs (2003, 217) korostaa, ettei ennakko-oletus kapitalismin paremmuudesta ole koskaan perustunut järjestelmän ylivertaiseen kasaantumistendenssiin vaan sen innovointi- ja kehityskykyyn. Erikoistuminen ja altistuminen markkinakilpailulle tekevät innovaatioista elämän ja kuoleman kysymyksen. Tekninen kehitys syntyy siis sekä kannustinmekanismeista että valintamekanismeista. Van Parijs (2003, 220) onkin sitä mieltä että kapitalismi on juuri tämän takia ylivertaisempi järjestelmä: kasaantumistendessi saattaa olla sosialismin puolella, mutta kapitalismin ”kehity tai kuole” -pakko takaa sille ylivertaisen tehokkuuden.

Kapitalismin kehitystendenssi perustuu kilpailuun markkinaosuuksista ja nykyisin pääoman vapaaseen liikkuvuuteen maasta toiseen. Perustulo takaisi kaikille riittävän toimeentulon ja täten enemmän neuvotteluvoimaa työmarkkinoille. Tästä seuraisi loogisesti se, että joko työpalkkojen olisi nouseva tai työolojen kohennuttava ihmisten saamiseksi töihin. Kustannusten nousun myötä kapitalisti investoisi vähemmän tai investoisi muualle ja tämän seurauksena innovaatiot ja tekninen kehitys vaikeutuisivat; samalla vaikeutuisi myös perustulon rahoituksen jatkuminen. Sosialismissa tällaista ongelmaa ei luonnollisesti olisi ja siitä syystä edellä mainittu on Van Parijsin mielestä yksi vahvimmissa argumenteista sosialismin toimivuuden puolesta perustulokysymyksessä. (Van Parijs 2003, 222.)

Yleinen taloustieteellinen näkemys kuitenkin on, että perustulo mahdollistaisi ennen näkemättömän joustavuuden taloudessa: työnteon muotojen monipuolistuminen ja yrittäjäyshengen leviäminen synnyttäisivät itseään ruokkivan kierteen (Van Parijs 2003, 222-223). Van Parijs (2003, 225-226) siirtyy pohtimaan lopuksi enemmän käytännölliseltä kannalta mitkä olisivat mahdollisuudet toteuttaa perustuloyhteiskunta nykymaailmassa. Tosimaailman realiteettien kannalta kapitalistisen perustuloyhteiskunnan analysointi ja kehittäminen on ainoa käytännöllinen ratkaisu, ainakin nykyisessä maailmantilanteessa.

Kapitalismi *voidaan* oikeuttaa, mikäli sen ylivertainen tuotantokoneisto asetetaan sääntelyn alaiseksi ja palvelemaan kaikkien mahdollisimman suurta vapautta (toteuttamaan perustuloa) (Van Parijs 2003, 226). Nykyisen kaltaisessa maailmassamme jokaisen maan yritys yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi on taantumassa taisteluksi kilpailukyvystä ja sillä tiellä

kaikenlainen hyvinvointivaltioellinen toiminta on helppo nähdä esteenä tuotannollisen edun tai markkinaosuuksien haalinnassa (Van Parijs, 2003, 227). Van Parijs (2003, 227) maalaa kyynisen kuvan siitä, kuinka kaikenlaisten moraalisten argumenttien esittäminen on turhaa kasvottomien markkinavoimien edessä. Käsitteet oikeudenmukaisuudesta eivät saa minkäänlaista vastakaikua globaalikapitalismissa.

Kaikkien käydessä kilpailua kaikkia vastaan ratkaisua ei voida löytää kansalliselta tasolta vaan ratkaisua on etsittävä kansainväliseltä tasolta (Van Parijs 2003, 228). Valtioiden olisi tunnustettava, että jokainen niistä on saman markkinoista johtuvan epävarmuuden alaisia ja pyrittävä kehittämään maailman mittakaavassa toimivia uudelleenjakojärjestelmiä (Van Parijs 2003, 228). Lisäksi ekologiset ongelmat ja tulevaisuuden mahdolliset kansainvaellukset ovat asioita, joiden vuoksi olisi korkea aika herätä ja muuttaa asennetta (Van Parijs 2003, 228).

Mitä erilaisimpien ihmisten kanssakäyminen olisi ensiarvoisen tärkeää, jotta yleistä empatian tunnetta voisi ilmetä. Yhteiskunnan tasolla tämä ilmenisi Van Parijsin (2003, 231) mukaan siten, että eri sosiaaliluokkia edustavat ihmiset kasvaisivat samoissa ympäristössä, kävisivät samoja kouluja ja käyttäisivät samoja palveluita. Tämän lisäksi erilaiset yhteiskunnalliset instituutiot tulisi muokata sen suuntaiseksi, että ne palvelisivat tasa-arvoisen huolen herättämisessä kaikissa ihmisissä heidän yhteisissä asioissaan (Van Parijs 2003, 231-232).

Edellä mainitut seikat olisivat ennakkoehdot globaalin solidaarisuuden heräämiselle. Tämä mahdollistaisi perustulon kaltaisen ratkaisun toteuttamisen maailman mittakaavassa. Van Parijs (2003, 232) päättää toteamalla, että hyvä yhteiskunta on enemmän kuin vain oikeudenmukainen yhteiskunta, mutta ainoa tapa tehdä siitä parempi on pyrkiä tekemään siitä oikeudenmukaisempi.

3.3 Pertti Honkanen, Osmo Soininvaara, Ville Ylikahri – Perustulo: kohti toimivaa perusturvaa – Tuore vihreiden toimijoiden kannanotto

Kolmantena tutkimuksena tarkastelen Vihreän Sivistysliiton julkaisemaa Honkasen, Soininvaaran ja Ylikahrin perustuloa käsittelevää teosta. Teos on jaettu kolmeen osaan, jokaiselle kirjoittajalle oma osansa. Ville Ylikahri käsittelee perustulokeskustelua Suomessa ja maailmalla, Honkanen käsittelee omassa osassaan perustuloa simulaatioharjoituksena ja kirjan päättää Soininvaara tarkastelemalla perustulon yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Ylikahrin historiaa ja perustulo-käsitteen taustaa käsittelevä osa seuraa pitkälti Lahtisen vastaavia läpikäyntejä omassa teoksessaan. Negatiivista tuloveroa Ylikahri kutsuu perustulon ilkeäksi kaksoisveljeksi. Ylikahri näkee negatiivisen tuloveron ongelmaksi järjestelmän monimutkaisuuden, sillä ei voida tietää etukäteen kuinka paljon ihmiset tienavat vuodessa ja siksi nykyisenkaltainen verokorttijärjestelmä olisi järjestettävä. Negatiivinen tulovero ei siis eroaisi hallinnon raskauden puolesta juurikaan suomalaisesta nykyjärjestelmästä. (Honkanen, Soininvaara ja Ylikahri 2007, 15-16.)

Perustulon historiaa Ylikahri (Honkanen ym. 2007, 15, 18) käy läpi aloittaen Thomas Painen 1790-luvulla julkaistusta *Agrarian Justice* -kirjasta, jossa Paine hahmotteli perustuloa kaikille yli 21-vuotiaille. 1930-luvun laman seurauksena nousun teki sosiaalisen osingon idea. Sosiaalinen tai yhteiskunnallinen osinko perustuu ajatukseen, että kaikilla kansalaisilla on oikeus saada osuutensa yhteiskunnan aiempien sukupolvien työllä kootusta kansallisomaisuudesta ja tuottavuuden kasvusta. Clifford Douglassin ideoima sosiaalinen osinko jäi kuitenkin lopulta keynesiläisten ja beveridgeläisten ajatusten jalkoihin.

Negatiivinen tulovero sai näkyvyyttä Nixonin hallinnon aloittaessa kokeilut sillä Yhdysvalloissa. Pohjoismaissa Ylikahrin mukaan perustulo/kansalaispalkkakeskustelu on pääosin rajoittunut Suomeen ja Tanskaan. (Honkanen ym. 2007, 18-20.)

Ylikahri (Honkanen ym. 2007, 21-28) käy läpi myös tutut perustulon tavoitteet. Köyhyyden poistaminen, työhön ja yrittäjyyteen kannustaminen, byrokratian vähentäminen ja vapauden lisääminen ovat keskeisiä perustulon tavoitteita. Nämä ideat yhdistävät oikeastaan kaikkea perustuloa puoltavaa argumentointia viimeisen 30 vuoden ajalta.

Työn käsitteen muuttuminen ja laajentuminen on noussut keskeiseksi perusteluksi perustulon puolesta. Nyky-yhteiskunnan ongelmana täystyöllisyyden kannalta nähdään teknologisen kehittymisen ja tuottavuuden kasvun mukanaan tuoma työn riittämättömyys. Kaikkien panosta ei yksinkertaisesti tarvita perustuotantoon. Tämän takia perustulo olisi oikeudenmukaisempi järjestely kuin osan ihmisistä tuomitseminen työttömyyteen ja epäonnistujiksi leimaaminen. Perustulo mahdollistaisi näille ihmisille työllistymisen luoville aloille tai kansalaisjärjestöihin. Niidenkin tapauksessa, joilla työtä on, on sen luonne muuttunut epävarmaksi. Globaalin kapitalismin maailmassa perustulo olisi siis mahdollista nähdä vakautta tuovana perustoimeentulona. (Honkanen ym. 2007, 28.)

Prekariaatin käsite tuo mielenkiintoisen ulottuvuuden perustulon työkeskusteluun. Termillä viitataan pätkätöyläisyyteen ja yleisemminkin toimeentulon ja elämäntilanteen epävarmuuteen. Yhteiskuntaluokkien vastakkainasettelua korostava prekariaatti-liike on nähnyt perustulon sen omana vapautusliikkeenä. Perustulo mahdollistaisi prekariaatin tapauksessa työmarkkinaneuvotteluaseman paranemisen, jonka kautta myös työehdot ja -palkat paranisivat. (Honkanen ym. 2007, 29.)

Perustulo nähdään myös tulonjaon oikeudenmukaisuutta toteuttavana, varsinkin sosiaalisen osingon käsitteen kautta. Ylikahri korostaa, että suomalaiset ovat perinteisesti hyväksyneet, että sosiaalipolitiikan keinoin toteutetaan ihmisyyteen perustuvaa oikeutta toimeentuloon. Dynaamisia kansantaloudellisia vaikutuksia olisi vaikea arvioida. Ylikahri viittaa kuitenkin Vihreän liiton vuoden 2007 mallissaan esittämiin arvioihin malliin siirtymisen myönteisistä vaikutuksista. Näitä olisivat muun muassa työn vastaanottamisen helpottuminen, pienyrittäjyyden edistäminen ja työn ja sosiaaliturvan yhdistäminen. Nämä vaikutukset jo pelkästään vähentäisivät vihreiden laskelmien mukaan täyttä syrjäytymistä työelämästä. Täysi syrjäytyminen työelämästä (ja yhteiskunnasta) tulee erilaisin tavoin todella kalliiksi yhteiskunnalle. (Honkanen ym. 2007, 30-32.)

Pelko siitä, että perustulo kannustaisi laiskuuteen ja muiden siivellä elämiseen ei muodostuisi ongelmaksi, mikäli perustulo toteutettaisiin osittaisena. Ylikahri viittaa Soininvaaraan, joka on todennut että Suomessa työttömillä on nykyäänkin työn vastaanottovelvollisuus vain paperilla. Käytännössä siis Suomessa voi jo nyt elää tekemättä työtä ja nostella tukia. Päinvastoin, kansantaloudelliset vaikutukset olisivat todennäköisesti positiivisia, kun perustulo mahdollistaisi työttömiksi passivoitujen ihmisten osa-aikatyöt ilman pelkoa tukien poisputoamisesta. (Honkanen ym. 2007, 32.)

Ylikahri päättää osionsa tarkastelemalla perustulon etenemistä. Hänen mukaansa vihreiden, vasemmiston ja prekariaatti-liikkeen ansiosta perustulokeskustelu oli noussut julkisuuteen jälleen vuonna 2007. Kansainvälisen verokilpailun keskeinen asema nyky-yhteiskuntien toiminnassa on nostanut perustuloa puoltavia argumentteja verotuksen tulevaisuuden linjoja koskevan keskustelun saralla. Tästä huolimatta Ylikahri näkee, että perustulolla on suuria vaikeuksia nousta kansalliseksi liikkeeksi. Keskeisiksi esteiksi hän nostaa Maari Paasilinnan jo vuonna 1990 määrittelemät neljä:

- Ne, jotka hyötyisivät perustulosta, eivät ole ryhmittyneet painostusryhmiksi.
- Perustuloa kannattavat tutkijat ja vaikuttajat eivät ole toimineet yhteistyössä.
- Perustulo sisältää arvostuksia, jotka ovat liian radikaaleja tällä hetkellä.

- Niin konkreettista perustulomallia ei ole esitetty, että se läpäisisi poliittisen päätöksentekoprosessin.

(Honkanen ym. 2007, 41-43.)

Ylikahri (Honkanen ym. 2007, 45-46) korostaa käytännön kokeilun tärkeyttä. Ilman käytännön kokeilua ollaan mikrosimulaatiomallien varassa ja ne eivät pysty tarkastelemaan mallien dynaamisia vaikutuksia. Perustuloon ei myöskään tarvitsisi siirtyä täysin vaan sen hyväksytyjä etuja voitaisiin käyttää nykyisen järjestelmän yksinkertaistamiseen. Tämän kaltaisia ehdotuksia on kuultu muun muassa Osmo Soininvaaralta ja Vasemmistoliitolta.

Honkasen osa teoksesta keskittyy siis perustuloon mikrosimulaatioharjoituksena. Hän käy läpi hieman perustulo-käsitteen taustaa ja tiettyjä ennakkoehtoja ja kysymyksiä, joita on syytä ottaa huomioon. Ennakkoehtoista tärkein on tietysti perustulon suuruus. Suuruuden määrittelee ennen kaikkea nykyisen sosiaaliturvan taso. Honkanen ottaa huomioon nykyisen toimeentulotuen perusosan ja asumistuen ja toteaa, että nykyisin on mahdollista saada 700-900 euroa taloudellista turvaa kuukaudessa. Jos perustulo jäisi tämän alle, olisi siitä hyötyä lähinnä opiskelijoiden tapauksessa. Muille sitä olisi vaikeaa myydä. Myös kansaneläkkeiden nykyinen taso on huomionarvoinen. Mikäli perustulolla pyrittäisiin korvaamaan nykyistä sosiaaliturvaa, sen vaikutus kansalaisen asemaan ei olisi kovinkaan suuri. Oikeastaan hyötyjiä olisivat vain todella pienituloiset, eli opiskelijat, kotityötä tekevät puoliset, vanhempiensa kotona asuvat aikuiset lapset, suuri osa lasten kotihoidon tuen saajista jne. (Honkanen ym. 2007, 52-53, 54-57.)

Honkanen lähtee myös siitä, että eri palkkatasoilla perustulosta hyötyisivät pienipalkkaiset ja osa-aikaista työtä tekevät. Perustulon vaikutuksia palkansaajien asemaan laajemmin hän tarkastelee selvittämällä minkälainen perustulo ja tasaveroprosentti yhdistettynä vastaisi eri tulotasoilla nykyistä (vuoden 2007) veroastetta. Tilastoista käy ilmi, että keskipalkkatasoilla nykyinen verokäyrä ja hahmoteltu perustulon ja tasaveron yhdistelmä tuottaisivat suunnilleen saman nettotulon, kun erityisiä vähennyksiä ei oteta huomioon. Mitä suurempi perustulo, sitä suurempi voisi sen rahoittamiseksi peritty tasavero olla, ilman että keski- ja hyväpalkkaisten tulonsaajien nettotulot merkittävästi muuttuisivat. Se taas, olisiko 50 prosentin luokkaa tai suurempi marginaaliveroprosentti mielekäs ihmisten mielestä onkin aivan toinen kysymys. (Honkanen ym. 2007, 57-59.)

Honkanen (Honkanen ym. 2007, 60-62) käy läpi tietyt ennako-oletukset, jotka liittyvät järjestelmän säilyvyyteen ja verotekniisiin seikkoihin. Honkasen laskentamallissa asumistuen ja toimeentulotukien sekä päivähoitomaksujen perusteet säilyisivät ennallaan. Myöskään lapsilisiin, elatustukiin, vammaistukiin, hoitotukiin ja muihin vastaaviin tulonsiirtoihin ei puututtaisi. Opintotuen asumislisä kuuluisi myös säilyviin tukiin. Perustulo rahoitettaisiin mallissa tasaverojärjestelmällä.

Honkanen aloittaa simulaatiomallin läpikäynnin tarkastelemalla rahavirtoja ja väestöryhmien aseman muutoksia. Etsiessään sellaisia tasaveroprosentteja, jotka pitävät yllä budjettitasapainon, Honkanen päätyy ehdottamaan seuraavaa (eläkeläisiä ei simulaatiomallissa huomioida): 400 euron perustulolla tasaveroprosentti olisi 43%, 500 euron 48% ja 600 euron 52%. Hänen laskelmansa osoittavat, että 400 euron perustulo olisi edullinen kaikille palkansaajille tulotasosta riippumatta, 500 euron tapauksessa kaikille alle 2000 euroa tienaaville ja sitä enemmän tienaaavien asema pysyisi ennallaan. 600 euron tapauksessa korkea veroprosentti heikentäisi palkansaajan tuloja suunnilleen 3000 euron kuukausituloista lähtien. (Honkanen ym. 2007, 63.)

Vertailemalla erisuuruisten perustulojen vaikutusta tulonsiirtojärjestelmään käy selväksi, että perustulo hyödyttää ensisijaisesti pienituloisia. Honkanen käy läpi 500 euron perustulon (ja 48%:n tasaveron) vaikutuksia tulodesiilien käytettävissä oleviin tuloihin. Oletuksena on, että pääomatuloista verotettaisiin tasaverojärjestelmässä huomattavasti ankarammin kuin nyt. Vaikutuksesta eri tulodesiileihin käy selväksi, että mainitun kaltainen perustulo- ja verojärjestelmä siirtäisi tuloja suuremmista tuloluokista alempiin. Häviäjinä olisivat vain kaksi ylintä tuloluokkaa. Samanlaista vertailua käyttäen tarkastellaan myös vaikutuksia eri sosiaaliryhmiin. Maksajina olisivat sosiaaliryhmien perusteella hyvätuloiset yrittäjät ja toimihenkilöt, joilla on isot pääomatulot. Hyötyjinä olisivat ennen kaikkea opiskelijat, osittain myös pitkäaikaistyöttömät ja työntekijät sekä ryhmä ”muut”. Honkanen kuitenkin täsmentää, että myös yrittäjien ja toimihenkilöiden ryhmissä hyötyjiä olisi lukumääräisesti enemmän kuin häviäjiä. (Honkanen ym. 2007, 65-66.)

Honkanen (Honkanen ym. 2007, 75-78) vetää yhteen toteamalla, että mikäli perustulojärjestelmällä haluttaisiin korvata nykyiset tarveharkintaiset tulonsiirtojärjestelmät, perustulon pitäisi olla ehkä 700 euron luokkaa. Tämä siis vuoden 2007 valuutan arvolla. Mutta pienempikin perustulo parantaisi opiskelijoiden ja monien muiden pienituloisten ryhmien asemaa. Tulonsiirtojärjestelmä muuttuisi myös kaiken kaikkiaan kannustavammaksi. Tärkeää on lisäksi käyttäytymisvaikutuksia pohtivien ihmiskuva. Yksipuolinen ihmiskuva saa aikaan yksipuolisia päätelmiä

Soininvaara päättää teoksen keskittyen perustulon yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Soininvaara käy aluksi läpi Vihreiden vuoden 2007 perustulomallia. Mallin pohjalta Soininvaara päätyy siihen, että perustulomalli toteutuessaan parantaisi pienipalkkaisimpien ja osa-aikatyötä tekevien asemaa. (Honkanen ym. 2007, 87-89)

Soininvaaran mukaan perustuloa täytyy perustella Suomessa eri tavalla kuin esimerkiksi Intiassa tai Brasiliassa. Tämä johtuu Suomen nykyisestä sosiaaliturvajärjestelmästä, joka toisin kuin edellä mainittujen maiden vastaavat järjestelmät, on onnistunut pitämään vähempiosaisen kansanosan kurjuuden hallinnassa. Suomessa keskeisiä argumentteja perustulon puolesta ovatkin Soininvaaran mukaan enemmän työmarkkinoihin liittyvät kuin suoranaiseen köyhyyteen liittyvät näkökulmat. Rakenteellisen työttömyyden ehkäiseminen, keikkatöiden houkuttelevuus työttömien silmissä, pienipalkkaisten ja osa-aikaisten taloudellisen aseman parannus sekä pätkätyöläisten arjen helpottaminen ovat keskeisiä argumentteja perustulon puolesta Suomessa. (Honkanen ym. 2007, 90.)

Soininvaara (Honkanen ym. 2007, 96-99) käy läpi myös keskeisiä vastaväitteitä suhteessa perustuloon. Työn vastaanottovelvollisuuden puuttuminen, syrjäytyvien nuorten tekeminen entistä passiivisemmiksi sekä silpputöiden muuttuminen normiksi ovat useasti esiin nousseita väitteitä. Nämä vastaväitteet ovat pääosin sellaisia, joiden ratkaisun tai ongelman pysyvyyden Soininvaara ei katso riippuvan perustulojärjestelmän olemassaolosta tai olemattomuudesta.

Vihreidenkään perustulomalli ei olisi yksi kaiken korvaava monoliitti, sillä se jättäisi jäljelle sosiaaliturvan piiristä ainakin kolmen eri kategorian tuet. Esimerkiksi vammaistuki (ja muut vastaavat) olisi perustuloon liitettävä korotus. Tämän lisäksi olisi eräänlainen lisätuki, jolla korvattaisiin pienituloisten menoja esimerkiksi lasten harrastuksiin tai päivähoitomaksuun. Kolmantena tuen muotona olisi ansioturva. Soininvaara kutsuu ansioturvan pyhyyttä poliittiseksi realiteetiksi ja näkee, että siihen ei pitäisi koskea. (Honkanen ym. 2007, 101-103.)

Lopuksi Soininvaara etsii vastausta kysymykseen perustulon toteutettavuudesta nykyjärjestelmän puitteissa. Hän näkee perustulon majakkana, jota kohden pyrkii erinäisten reformien avulla. Nykyjärjestelmän puitteissa tavoiteltavia ominaisuuksia olisivat marginaalivero, joka ei ole niin korkea, että se ehkäisee työllistymistä, pienipalkkaisesta työstä käteen jäävän palkan määrän kasvattaminen, byrokraatialoukkujen ja –kitkan poistaminen sekä työelämän heikko-osaisten

neuvotteluaseman parantaminen. Soininvaaran mukaan olisi perusteltua yhdistää työmarkkinatuki, asumistuki ja toimeentulotuen normitettu osuus yhdeksi pienituloisten syyperusteiseksi perusturvaksi. Jos verotettavien tulojen alaraja olisi tuhat euroa ja tätä pienempiä tuloja tuettaisiin yhtenäistetyllä perusturvalla, lopputulos muistuttaisi negatiivista tuloveroa. (Honkanen ym. 2007, 103-105.)

3.4 Yhteenveto

Kuten jo edellä kävi selväksi, tarttuvat nämä kolme teosta perustuloon hieman eri perspektiiveistä. Lahtisen kirja on kirjoitettu 1990-luvun lama-Suomen oloissa, ennen EU-jäsenyyttä. Tämä luo sille, varsinkin verrattuna Van Parijsin teokseen, kansallisen kontekstin. Samaa voidaan sanoa myös Honkasen ym. kirjasta, joka huolimatta siitä, että on teoksista uusin, käsittelee Suomea pitkälti omana kiinteänä kokonaisuutena. Esimerkiksi EU:n vaikutusta kirjoittajat eivät ota huomioon. Kirjassa korostuukin vihreän perustulomallin näkökulma.

Van Parijsin teos on kolmikosta selvästi kansainvälisin otteeltaan. Van Parijs menee jopa niin pitkälle, ettei usko toimivan perustulojärjestelmän olevan mahdollista muuta kuin kansainvälisenä (kenties EU:n tasolla) toteutettuna. Huolimatta eroista Van Parijsin ja suomalaisteosten välillä, kolmikosta välittyy perustulon keskeinen sanoma, joka kiteytyy vapauden käsitteeseen. Van Parijs käsittelee vapautta seikkaperäisimmin, mutta se nousee esille myös Lahtisen ja Honkasen jne. teoksista.

Toisena keskeisenä piirteenä nousee esiin perustulon vaikutus ennen kaikkea taloudellisesti heikommassa asemassa olevien tilanteeseen. Honkasen mikrosimulaatio-laskelmat tuovat esille tätä Suomen kontekstissa. Parantaessaan pienituloisten asemaa perustulo lisäisi heidän (taloudellista) vapauttaan. Tämä avaa mielenkiintoisia pohdinnan mahdollisuuksia siitä, mikä määrä vapautta on sallittua tai toivottavaa nykyisenkaltaisessa yhteiskunnassa.

4. Metodi

Tutkielmani kannalta keskeinen suhde on siis toisen maailmansodan jälkeisen valtiollisen ja universalistisen sosiaalipolitiikan ristiriitainen ja vastakohtainen suhde 1980- ja 1990-luvuilla jalansijaa saaneeseen residuaalisia piirteitä sisältävään uusliberalistis-tyyliseen sosiaalipolitiikan malliin. Näen näiden kahden suhteen antagostisena, teesin ja antiteesin suhteena. Otan siis lähtökohdaksi näiden kahden sosiaalipolitiikan mallin ristiriitaisuuden ja tuon mukaan kolmannen osapuolen, perustulomallin. Perustulomallien yhtenäisten ideoiden kautta tarkastelen mahdollisuutta löytää perustulosta ratkaisu kahden edellä mainitun ristiriitaan; ratkaisu, joka hyödyntäisi yhdistämällä kahden ristiriitaisen mallin sosiaalis-taloudellis-yhteiskunnalliselta kannalta kestäviä ideoita. Etsin ikään kuin synteesiä, joka voisi sovittaa kahden toisiinsa nähden vastakkaisen mallin ristiriidan. Tämän kannalta pätevimmat metodit ovat systemaattinen kirjallisuuskatsaus, kvalitatiivisen meta-analyysin alaisuuteen kuuluva metasynteesi sekä review-tutkimus.

4.1 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmetodina

Yksinkertaistaen todeten kirjallisuuskatsaus on väline, jolla tehdään tutkimusta tutkimuksista. Sen avulla kootaan tutkimuksen tuloksia, jotka ovat perustana uusille tutkimustuloksille. Keskeistä metodissa on siis tehdyn tutkimuksen tutkiminen. (Salminen 2011, 1.)

Salminen (2011, 3) viittaa Baumeisteriin ja Learyyn (1997, 312) käyden läpi kirjallisuuskatsauksen tekemisen syitä. Tärkeimpänä ja kunnianhimoisena tavoitteena on kehittää olemassa olevaa teoriaa ja rakentaa samalla myös uutta teoriaa. Tämän lisäksi se on teorioiden arvioimisväline ja asiakokonaisuuksien kokonaiskuvien selvittäjä. Myös ongelmien tunnistamisella ja teorian kehityksen historiallisen prosessin kuvauksella on oma paikkansa kirjallisuuskatsauksessa.

Johansson (2007, 3) näkee kirjallisuuskatsauksen keinona hahmottaa olemassa olevan tutkimuksen kokonaisuus. Tietyn aihepiirin tutkimuksista on mahdollista saada kuva muun muassa siitä, miten paljon tutkimustietoa on olemassa ja millaista tutkimus sisällöllisesti ja menetelmällisesti on.

Metodina kirjallisuuskatsaus rakentuu tutkimustekniikaksi, jossa siis tutkitaan jo tehtyä tutkimusta. Systemaattiseksi kirjallisuuskatsauksen tekee, kun siinä kiinnitetään huomiota käytettyjen lähteiden keskinäiseen yhteyteen ja tekniikkaan, jolla siteeratut tulokset on hankittu. (Salminen 2011, 4.)

Salminen (2011, 5) viittaa Finkiin (2005, 3) määritellen tutkimuskirjallisuuteen perustuvan kirjallisuuskatsauksen systemaattiseksi, täsmälliseksi ja toistettavaksi menetelmäksi, jolla tunnistetaan, arvioidaan ja tiivistetään tutkijoiden ja vastaavien valmiina oleva ja julkaistu tutkimusaineisto. Johansson (2007, 4) kutsuu systemaattista kirjallisuuskatsausta sekundääritutkimukseksi, joka keskittyy olemassa oleviin tarkasti rajattuihin ja valikoituihin tutkimuksiin.

Tärkeiksi vaiheiksi kirjallisuuskatsauksen teossa nousevat selkeään kysymykseen vastaaminen, tutkimuksen valinnan ja sisällyttämiseen liittyvän harhan vähentäminen, valittujen tutkimusten laadun arviointi ja lopuksi tutkimusten objektiivinen referointi. (Salminen 2011, 9.) Esitetyt vaiheet näkisin ennen kaikkea ohjeistaviksi, joilla on lähinnä suuntaa antavaa arvoa tutkielmani kannalta. Tietenkin selkeät kysymykset ovat kaiken tutkimuksen tekemisen pohjarakennetta, samoin tutkimusten referointi ja laadun arviointi kulkevat koko ajan tutkielmani taustalla.

4.2 Metasynteesi

Meta-analyysi sisältää kaksi perussuuntausta, kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen suunnan. Kvalitatiivinen meta-analyysi sisältää puolestaan kaksi orientaatiota, metasynteessin ja metayhteenvedon. (Salminen 2011, 12.) Metasynteesi hermeneuttisena lähestymistapana pyrkii ymmärtämään ja selittämään tutkittavia ilmiöitä. Pyrkimyksenä on yhdistää samaa aihetta tarkastelevat tutkimukset, jotta niiden nyanssit, olettamukset ja tekstimiljööt voidaan ”paljastaa”. Aihealueen kokonaiskuva pyritään hahmottamaan valittujen tutkimusten yhtäläisyyksien ja erojen valossa. Synteesiä tavoitellaan toisten tutkijoiden tutkimustuloksen pohjalta. (Salminen 2011, 12.)

Salminen (2011, 12) viittaa Washin ja Downen listaukseen metasynteessin etenemisestä, listaus pitää sisällään seuraavat kohdat:

- aihealueen rajaaminen, kuten tutkimuskysymys/ongelma ja tavoitteet
- relevanttien tekstien löytäminen, kuten aineiston laaja-alainen haku
- päätös siitä, mitä otetaan mukaan
- tutkimuksen arviointi
- analyyttinen tekniikka, kuten vertailu/kontrastiharjoitteet (yhtäläisyyksien ja erojen etsiminen) ja ns. vastavuoroinen käänös
- synteesi

Valitut tekstit luetaan huolella ja niistä nostetaan esiin avainmetaforia, fraaseja, ideoita ja käsitteitä, joita vertaillaan keskenään. Ryhmittelyn avulla käsitteistöä tiivistetään entistä tiukempaan nippuun. Pyrkimyksenä on käyttää vertailua keinona käsiteluokittelujen ja tulosten yhteneväisyyden löytämiseksi. Luokittelut tiivistetään ja suoritetaan materiaalille ns. vastavuoroinen käänös eli ns. tulkitseva synteesi. (Salminen 2011, 12-13.)

Salmisen (2011, 13) mukaan tämä tulkitseva synteesi pitää sisällään tutkimusten vertailua keskenään ja yhteisten piirteiden etsimistä tutkimus tutkimukselta. Tutkimuksista löydetty käsitteet käännetään yhdeksi samaa tarkoittavaksi käsitteeksi. Tämän jälkeen tutkimuksista etsitään samankaltaisuuksia, jotka niputetaan yhden laajan käsitteen alle.

Metasynteesi edellä esitettyine vaiheineen pitää sisällään keskeiseltä osin suunnittelemani tutkimukseni metodologisen yleiskulun. Sen takia se on tutkimustani eniten ohjaava metodi. Pyrkimykseni on nimenomaan löytää yhteneväisyyttä tarkoin rajatulta alueelta. Kuten metasynteessissä, niin myös minun tutkimukseni lopussa seisoo pyrkimys luoda synteesi.

Kakkuri-Knuuttila ja Heinlahti (2001, 111) käsittelevät synteesiä tutkimusta määrittävänä metodina mm. Platonin ja Aristoteleen järjestelmien kautta. Aristoteelisen järjestelmällisen synteessin menetelmä perustuu neljään askeleeseen. Ensin kerätään ongelmallista asiaa koskevat näkemykset. Tämän jälkeen osoitetaan aikaisempiin käsityksiin sisältyvät ristiriidat sekä puutteet ja vahvuudet. Näin muotoillaan tärkeimmät argumentit eri kantojen puolesta ja vastaan. Kolmanneksi muodostetaan uusia käsitteitä ja periaatteita, jotka säilyttävät aikaisempien käsitysten vahvuudet, mutta sulkevat puutteet ulkopuolelle. Neljänneksi ja viimeiseksi argumentoidaan uusien käsitteiden ja periaatteiden puolesta osoittamalla, että ne onnistuvat ratkaisemaan ongelmat ja pelastavat ilmiöt eli todella sisältävät vahvuudet mutta eivät puutteita. Kakkuri-Knuuttila ja Heinlahti keskittyvät ennen kaikkea erilaisten tutkimussuuntien ja paradigmojen vuoropuhelun mahdollisuuteen, mutta on selvää että edellä mainittu aristoteelinen järjestelmällisen synteessin menetelmä on tutkielmani kannalta hedelmällinen. Tutkielmani sisältää omanlaisensa vastakkainasettelut ja pyrkimyksen niiden ylittämiseen, mutta tästä huolimatta järjestelmällisen synteessin menetelmä tarjoaa ne puitteet (muiden kirjallisuuskatsaukseen sisältyvien vaiheiden lisäksi), joiden sisällä toimia.

4.3 Review-tutkimus

Kallio käyttää nimitystä review-tutkimus puhuessaan käytännössä pitkälti juuri kirjallisuuskatsauksesta. Review-tutkimus on synteettistä tutkimusta analyttisen tutkimuksen sijaan. Siinä tutkitaan metsää puiden sijaan; pyrkimyksenä on nimenomaan hahmottaa kokonaiskuva. Kallio jakaa synteettisen tutkimuksen kahteen pääsuuntaan: edellä jo mainittuun meta-analyysiin ja review-tutkimukseen. Review on laadullinen suuntaus, jossa noudatetaan laadullista analyysilogiikkaa; ”tutkimusten tutkimusta”. (<http://www.ucpori.fi/linkkitiedosto.aspx?taso=2&id=713&sid=958>.)

Kallio (2006, 18) pitää review-tutkimusta itsenäisenä, legitiiminä yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana, vaikka samalla myöntääkin, että kaikessa tutkimuksenteossa on mukana review-tutkimuksen piirteitä. Kallio (2006, 19) viittaa C. Wright Millsiin (1990, 68) todeten, ettei tieteen voida odottaa kehittyvän tilkkutäkin tavoin erinäisistä osasista, vaan vaaditaan tätä kaikkea yhtenäistä tutkimussuuntausta. Kokoava synteettinen ote tuntuu kuitenkin jääneen marginaaliin yhä rajatumpien tutkimuskysymysten joukossa. Kallion mielestä erinäisistä tieteellisistä aikakauskirjoista piirtyy kuva pirstoutuneesta tieteestä, joka on kadottanut kokonaiskuvan tajun. Uusitaloa mukailien Kallio toteaa synteetin jääneen analyysin jalkoihin. Juuri tästä analyysin hallitsevasta asemasta johtuen Kallio näkee synteettisen tutkimuksen mahdollisuuden palvella uutena alalle tulevia tutkijoita perehdyttämisessä. Analyysi vailla synteesiä saattaa johtaa juurikin diskurssin pirstaloitumiseen ja ja kokonaiskuvan hämärtymiseen. (Kallio 2006, 19.)

Tutkielmani kannalta tällaiset kokonaisia tieteenaloja koskevat näkökulmat eivät suoranaisesti ole tärkeitä, mutta edellä mainitussa kokonaiskuvan muodostamisen periaatteessa piilee jotain olennaista myös oman tutkielmani asetelmasta. Tutkielmani aihepiiri on poliittisten määritysten ja suoran politiikan vaikutuspiiriä, jopa siinä määrin, että esimerkiksi erilaisten sosiaalipoliittisten mallien perimmäiset periaatteet ja taustaoletukset saattavat jäädä piiloon, ikään kuin ”puheen alle”.

Review-käsite otetaan helposti annettuna ja sen määrittelemisen suomen kielelle ei ole yksiselitteistä. Review voidaan kääntää yleiskatsaukseksi, jälkikatsaukseksi tai historiikiksi; tämän lisäksi se voidaan kääntää myös arvosteluksi, kritiikiksi ja kirjallisuusarvosteluksi (Kallio 2006, 20). Review-tutkimuksen piirissä käsite ymmärretään ennen kaikkea yleiskatsaukseksi tietyn aihepiirin tutkimuksiin. Kuitenkin lähestymistavassa yhdistyvät usein molemmat edellä mainitut painotukset.

Se on siis yleiskatsauksellisella tasolla tapahtuva kriittinen arvio ja kartoitus tietyn aihepiirin tutkimukseen. Kritiikin kärki lähestymistavassa ei kohdistu mihinkään yksittäiseen tutkimukseen vaan sillä on laajempi ala käsittäen tietyn teorian, lähestymistavan tai näkökulman. (Kallio 2006, 20.)

Kallio (2006, 20) siteeraa aiheesta perusteoksen kirjoittanutta Finkiä (2005, 3), joka määrittelee review-tutkimuksen seuraavasti:

”Review on systemaattinen, avoin ja toistettavissa oleva metodi, jonka avulla tunnistetaan, arvioidaan ja synteettisesti yhdistellään olemassa olevaa, tutkijoiden ja ammattiharjoittajien tuottamaa kirjallisessa muodossa olevaa aineistoa.”

Sitaatissa on pitkälti kirjoitettu auki metasynteestistä tuttu vaiheistus, johon olen edellä viitannut. Finkin sitaatti nostaa kolme keskeistä toimintatapaa: tunnistuksen, arvioinnin ja syntetisoinnin. Kuten edellä mainitun metasynteessin tapauksessa, tunnistuksen, arvioinnin ja syntetisoinnin kolmikärki on väline yhteneväisyyden löytämiseksi tarkoin rajatulta alueelta.

Kallio (2006, 20) siteeraa myös toista määritelmää, American Psychological Associationin (APA) julkaisuohjekirjaa, jonka määritelmä kulkee näin:

”Review-artikkelit, meta-analyysit mukaan lukien, ovat kriittisiä arviointeja jo julkaistusta aineksesta. Järjestelemällä, yhdistelemällä ja arvioimalla aiemmin julkaistuja tutkimuksia, review-artikkelin laatija tarkastelee tutkimuksen edistymistä suhteessa tietyn ongelman ratkaisuun.”

APA:n review-määritelmä rakentuu järjestelemisen, yhdistelemisen ja arvioimisen ympärille. Käytännössä kyseessä on pitkälti sama määritelmä kuin edellä Finkillä, mutta eri sanavalinnoilla ja painotuksilla.

Tietystä määritelmällisestä yksimielisyydestä huolimatta ei ole mahdollista laati yksiselitteisiä menetelmällisiä ohjeita onnistuneen review-tutkimuksen tekoon. Kallio (2006, 21) korostaa nimenomaan tätä puolta review’ssä. Menetelmänä se rakentuu tutkijan pohdinnalle ja oivallusten eli filosofisen ajattelun metodin varaan. Kuitenkin, huolimatta tästä epätasuisesta luonteesta review’lle on mahdollista rakentaa väljä vaiheistus. Kallio (2006, 21) viittaa jälleen APA:n julkaisuohjekäsikirjaan ja poimii sieltä seuraavat vaiheet:

Tutkijan tulee:

- määritellä ja selventää tutkimusongelma
- informoidakseen lukijaa alan tutkimuksen nykytilasta vetää yhteen aihepiirin aiemmat tutkimustulokset

- identifioida yhteyksiä, ristiriitoja, aukkoja ja epä johdonmukaisuuksia tutkimuskirjallisuudessa
- viimeiseksi: ehdottaa seuraavaa askelta tai askeleita tutkimusongelman ratkaisussa.

Vaiheistus korostaa nimenomaan tutkijan roolia uusien askelten ottajana. Synteesin on siis vietävä tutkimusta jollakin tavalla eteenpäin. Tässä mielessä review-tutkimuksella on selkeä tieteenihanteellinen pohja. Synteesivaiheessa tutkija ikään kuin nousee yksittäisten argumenttien yläpuolelle hahmottamaan tutkimusaihealueensa yleisiä suuntaviivoja. Kuten jo edellä viittasin, toisin kuin tyypillisessä laadullisessa tutkimuksessa, jossa pyritään näkemään ”puut metsältä”, laadullisessa review-tutkimuksessa pyritään päinvastoin näkemään ”metsä puilta”. Synteesi on vaihe, jossa tehdyt painotuserot määrittävät millaisesta tutkimuksesta on kysymys. Synteesivaihe määrittelee tutkimuksen fokuksen lopullisesti. (Kallio 2006, 22-23.)

Kallio rakentaa oman vaiheistuksensa viisiportaiseksi spiraaliksi. Se pitää sisällään 1. tutkimusongelman määrittelemisen, 2. aineiston kokoamisen, 3. aineiston analyysin, 4. aineiston synteesin ja 5. argumentaation rakentamisen. Kuten laadullisessa tutkimuksessa usein, myös Kallio haluaa korostaa vaiheiden syklimaista luonnetta. (Kallio 2006, 23.)

Kallio jakaa review-tutkimuksen seuraaviin alasuuntauksiin: luetteloiva review-tutkimus, teoreettisesti orientoitunut review-tutkimus, kriittinen review-tutkimus ja klassinen review-tutkimus (Kallio 2006, 24). Tutkimustani lähimmäksi osuu näistä klassinen, joka on yleisin review-tutkimuksen suuntaus. Kallion (2006, 25) antaman esimerkin mukaan klassinen suuntaus pitää sisällään esimerkiksi kahden erillisen diskurssin leikkauskohtia etsiviä tutkimuksia. Leikkauskohtien etsiminen on myös pro gradu -tutkimuksessani keskeistä, joten tältä osin se on vankasti klassisen review-suunnan piirissä.

Kallion (2006, 26) näkemyksen mukaan yhteiskuntatieteiden alati muuttuva tutkimuskohde huomioon ottaen on mahdotonta olettaa, että yhteiskuntatiede voisi tarjota mitään lopullisia vastauksia. Review’n näkökulmasta olennaista on, voivatko yhteiskuntatieteet tarjota asioiden kokonaistilaa ja kehitystä valottavaa synteettistä tutkimustietoa. Jotain sellaista, jonka avulla voidaan tehdä perusteltuja arvioita päätöksenteon tueksi. Omasta näkökulmastani tuo kysymys tuo esille oman tutkimukseni tavoitteen: hahmottaa isojen asiakokonaisuuksien kokonaiskuvaa ja suhteita hyödyllisellä tavalla.

4.4 Aineisto, aineiston keruu ja vaiheistus

Tutkimukseni aineistona toimii sosiaalipoliittinen kirjallisuus. Kirjallisuus on poikkeusta lukuunottamatta suomalaista. Se pitää sisällään sosiaalipoliittikan perusteita käsitteleviä teoksia, 1990-luvun laman jälkeistä muuttunutta sosiaalipoliittikan kenttää käsitellyttä, 2000-luvun sosiaalipoliittikkaa käsitellyttä ja perustuloa käsitellyttä aineistoa. Rajattuani tutkimusaiheeni ja muodostettuani tutkimuskysymyksen etsin Porin pääkirjaston aineistohakuohjelman avulla edellämainittua sosiaalipoliittista kirjallisuutta. Hakusanoina toimivat mm. sosiaalipoliittikka, hyvinvointivaltio, perustulo ja kansalaispalkka.

Aloitin tutkimuksen rajaamalla aihealueen. Olin muodostanut tarkan tutkimuskysymyksen jo aivan alussa, joten tästä johtuen aihealueen rajaus ja relevanttien tekstien haku ja löytäminen kävi vaivattomasti. Tähdellisintä tutkimukseni kannalta oli sen rajaus mitä otetaan mukaan. Suomalaista kirjallisuutta löytyi hyvin ja tämä ohjasi tutkimukseni aihealuetta yhä enemmän vain suomenkielisen sosiaalipoliittikka- ja perustulokeskustelun piiriin. 1990-luvun alun lama Suomessa nousi lopulta myös tutkimukseni kannalta käännekohdaksi. Otin mukaan kirjallisuutta, joka käsitteli lamaa edeltävää, toisen maailmansodan jälkeistä hyvinvointivaltion rakennusta käsittelevää kirjallisuutta. Tämä muodosti aineistosta ensimmäisen yhtenäisen joukon. Toisen joukon muodostivat laman jälkeistä sosiaalipoliittista muutosta käsittelevät kirjat. Kolmantena joukkona olivat perustuloa käsittelevät teokset, joista varhaisimmat sijoittuivat 1990-luvun laman aikaan. Analysoimani sosiaalipoliittikka- ja perustulokirjallisuus löytyy lähdeluettelosta.

Aineiston analyysin aloitin lukemalla teokset läpi. Alleviivasin teoksista kohdat, jotka käsitelivät jotain kolmesta aihealueesta: 1. toisen maailmansodan jälkeinen hyvinvointivaltion rakennus 2. 1990-luvun laman aikainen ja jälkeinen (uusliberaali) muutos 3. perustulo/kansalaispalkka. Alleviivatut kohdat kirjoitin omaan raaka-aineisto -tiedostoon, ne muodostivat eräänlaisen laajan sitaattikokoelman. Luin läpi sitaattikokoelmaa ja etsin sieltä yhteneväisiä aiheita, joista jokaisella kolmella aihealueella keskustellaan. Kaikkia kolmea yhdistävien aiheiden lisäksi pyrin löytämään nykypoliitikalle keskeisiä aihealueita silmällä pitäen juuri perustuloa ja sen ympärillä käytyä keskustelua. Aloitin kirjoitusprosessin koottuani edellä mainittuja yhdistäviä sekä nykypoliittikkaan kuuluvia aiheita käsitteleviä sitaatteja.

Aineistosta muodostuneen sitaattikokoelman läpikäynti muodostui samalla tutkimukseni synteesivaiheeksi. Rakensin sitaattien pohjalta näkökulmat tutkimuskysymykseen ja etsin vastaukset. Synteesi syntyi aina suhteessa jo olemassaolevaan, edeltävään. Neljästä tuloksesta kaksi (osallisuus yhteiskuntaan ja järjestelmän inhimillistäminen) nousivat läpikäydyistä sitaateista vahvasti esiin. Ne osoittautuivat aineistoni keskeisiksi näkökulmiksi. Kaksi (kulutuskulttuurin kritiikki/ekologinen kestävyys ja yrittäjäyys) valikoituivat keskeisiksi näkökulmiksi pikemminkin ajankohtaisuutensa takia kuin siksi, että olisivat dominoineet aineistoa. Näiden painottamiseen vaikutti aiheiden ajankohtaisuuden lisäksi myös minun mielenkiintoni tutkimuksen tekijänä aiheita kohtaan. Aineistostani onkin siis mahdollista poimia muitakin näkökulmia, mutta tutkimukseni tapauksessa rajasin määrän edellä mainittuun neljään.

4.5 Yhteenveto metodista ja luotettavuustarkastelu

Metodikseni muodostui integroivan kirjallisuuskatsauksen, metasynteesin ja review-tutkimuksen yhdistelmä. Tutkimuksen teko on luonteeltaan syklistä, jolloin tutkimuksen rakenne rakentuu osaltaan tutkimuksen teon lomassa. Samalla tavoin tutkimuksessani metodini muotoutui lopullisesti vasta itse tutkimusta tehdessä. Aineiston lukeminen, läpikäynti, ryhmittely ja analysointi oli se vaihe, jolloin metodiset ratkaisuni asettuivat uomiinsa.

Kolme edellä mainittua metodisuuntausta sisältävät kuitenkin siinä määrin yhteneviä piirteitä, että esimerkiksi niiden vaiheistusesimerkit määrittelivät myös toimintaani metodin puitteissa kuten edeltä käy ilmi.

Tuloksien esittämistavan, joka perustuu pääosin käsiteltyjen teosten sivunumeromerkintöihin ja osittain aineistokatkelmiin, on tarkoitus antaa lukijalle mahdollisuuden tarkistaa ja päätellä, missä määrin tekemäni tulkinnat ovat mahdollisia. Tällä tavoin on tarkoitus huolehtia tutkimukseni luotettavuudesta. Kuten jo edellä käy selväksi, tarkoitukseni ei ole esittää yhtä ehdotonta aineistosta nousevaa totuutta vaan tuoda julki yhden, aineistoon perustuvan näkökulman.

5. Tulokset

Läpikäymäni kirjallisuuden pohjalta nostan tuloksissa esiin neljä mielestäni keskeistä näkökulmaa. Nämä neljä näkökulmaa jakaantuvat kahden ryhmiin. Yleisellä tasolla tarkastelen sekä osallisuutta yhteiskuntaan että mahdollisuutta keventää sosiaaliturvan byrokratiaa. Nämä kaksi näkökulmaa edustavat varsin yleistä perustulokeskusteluissa olevaa kantaa. Ne ovat myös siinä mielessä ajattomia, että ne eivät sinällään käsittele jotain nimenomaan meidän ajallemme ominaista yhteiskunnan tai sosiaaliturvajärjestelmän ongelmaa. Molemmista näkökulmien aiheista on keskusteltu sosiaalipolitiikan piirissä jo useammat vuosikymmenet.

Yrittäjyys yhteiskunnassa ja ekologinen kestävyys/kulutuskulttuurin kritiikki edustavat kahta nimenomaan ja pitkälti juuri 2000-lukulaista näkökulmaa. Yrittäjyys on noussut 2000-luvulla ratkaisuehdotukseksi lähes minkälaiseen yhteiskunnalliseen ongelmaan tahansa. Tässä mielessä sen nousu on kulkenut käsi kädessä oikeistolaisen politiikan kasvavan menestymisen kanssa. Yrittäjyydestä on kuitenkin löydettävissä paljon sellaista, mitä ei voida luokitella ainoastaan ”oikeistolaiseksi” ja sen takia perustulonäkökulma yrittäjyys-kysymykseen on mitä mielenkiintoisin ja ajankohtaisin. Ekologisen kestävyuden ajankohtaisuudesta ei varmasti monellakaan voi olla vastaansanomista. Se on kysymyksenä ja näkökulmana ehkä keskeisin kaikista käsittelemistäni. Tästä huolimatta se on perustulokeskustelussa useimmiten marginaalissa. Siitä keskustellaan mikäli perinteiselle yhteiskuntapolitiikalle tärkeimmiltä aiheilta jää aikaan. Tuodessaan mukanaan myös kulutuskulttuurin kritiikin on se myös selvästi nyky-yhteiskuntaa eniten haastavaa.

Sekä käsiteluvun että aiempien tutkimusten esittelyn tarkoitus pääsee oikeuksiinsa lukijan kannalta tässä vaiheessa. Molempien lukujen tarkoitus on tutustuttaa lukijaa perustulon ideaan ja siitä käytyyn keskusteluun tutkielmaa lukiessa. Tulokset-lukuun päästessä on lukijalle jo muodostunut jonkilainen käsitys perustulosta.

5.1 Osallisuus yhteiskuntaan

Ihmisen subjektiivinen tuntemus osallisuudestaan ympäröivään yhteisöön on yksi keskeisimmistä henkilökohtaista hyvinvointia määrittävistä tekijöistä. Tästä johtuen osallisuuden lisääminen eri muodoissaan on ollut tavalla tai toisella modernin yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan keskiössä. Sieltä se löytyy varmasti myös tulevaisuudessa; päämääränä sen tärkeys on kiistämätön, keinoista

sen sijaan käydään alati poliittista kamppailua. Keinojen kohde on määritelty eri aikakausina eri tavalla: kohteena on ollut sekä kollektiivinen toimija että yksilö kansalaisena, riippuen ajan painotuksesta. On selvää, että toisen maailmansodan jälkeinen hyvinvointivaltiollinen sosiaalipolitiikka näki keinot osallisuuden maksimoiseksi toisella tavalla kuin nykyinen uusliberalismilta vaikutuksensa ammentava jälkiekspansiivinen sosiaalipolitiikka (Julkunen 2001).

Perinteinen hyvinvointivaltiomalli oli sidottu eri väestöosien osallisuuden kasvuun (eli mukaanottoon/inkluusioon) sekä demokratian kasvuun (Jalava 2005, 126). Tai kuten Heikki Hiilamo (2011, 15) on todennut viitatessaan sekä suomalaiseen että pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon: kaikki maksavat ja kaikki saavat eli kukin kykyjensä ja kaikille tarpeensa mukaan. Perinteinen hyvinvointipolitiikka korosti julkisen vallan roolia hyvinvoinnin turvaajana. Harjoitettu sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltio ylipäättään mahdollistuivat työhaluisten kansalaisten maksamalla verorahoilla. Pohjimmiltaan kansalaiset ikään kuin maksoivat veroja itselleen. (Hiilamo 2011, 45.)

Työ ja työnteko olivat keskeinen osallisuuden muoto. On tietenkin yksinkertaistavaa tyypistää osallisuuden monimuotoisuus vain yhteen tiettyyn sosiaalisen toiminnan muotoon, mutta toisen maailmansodan jälkeiset liki täystyöllisyyden vuosikymmenet olivat aikaa, jolloin työpaikan varmuus oli monelle tärkein yhteiskunnallisen osallisuuden muoto ja täten epävarmuuden lieventäjä. Lehtosen (1996, 75.) mukaan työntekoon keskeisyys osallisuudessa näkyi ja näkyy edelleen sosiaalipolitiikkaan kuuluvassa työmotivaation ylläpidossa eli ns. piilososialisaatiossa. Ihmisten kasvattaminen ja kouluttaminen arvostamaan työntekoa ja palkkatyötä oli yksinkertaisin ja toimivin tapa ehkäistä laajaa osattomuutta ja vieraantumista yhteiskunnassa.

Esimerkiksi Suomen tapauksessa hyvinvointivaltion rakentaminen 1960- ja 1970-luvuilla ei ainoastaan lisännyt kansalaisten osallistumisen mahdollisuuksia vaan toteutui käytännössä sosiaalisena liikkuvuutena. Hyvinvointivaltio oli poliittinen interventio, joka avasi mahdollisuuksia yhä suuremmalle osalle väestöä. (Moisio 2005, 276.) Suomen (ja useimpien länsieurooppalaisten hyvinvointivaltioiden) tapauksessa hyvinvointivaltio ei pyrkinyt ainoastaan varmistamaan politiikan kautta kansalaisten osallisuuden, vaan tarkoitus oli myös tehdä mahdolliseksi jokaiselle parantaa omaa, jo ”olemassaolevaa” osaansa.

Osallisuus yksilön näkökulmasta ei ollut sosiaalipolitiikan keskiössä siinä määrin kuin se on nykyään. Sosiaalipolitiikka nähtiin varsin laajana käsitteenä, jonka toiminta-alana oli kaikkien

suhteellisten erojen supistaminen. Sosiaalipolitiikan käytännön toiminta asettui sosioekonomisten ryhmien ja yhteiskuntaluokkien erojen lieventämisen tasolle. (Saari 2005, 28.) Laajasta toimintatasosta johtuen kansalaisten oma osallisuus yhteiskunnassa oli ikään kuin taattu, kunhan heidän edustamansa yhteiskunnallisen ryhmän asema oli taattu. Tämä eräänlainen yhteiskuntaluokkalähtöisyys teki yksilöstä osan jotain suurempaa; homogeenisen massan jäsenen, jonka paikka oli taattu kollektiivisen vääntövoiman ansiosta.

Huolimatta siitä, että hyvinvointipolitiikan objektit olivat ennemminkin kokonaisia väestönosia, hyvinvointipolitiikka teki todeksi sosiaalisen liikkuvuuden kautta yksilön mahdollisuuden toteuttaa omat pyrkimyksensä ja taipumuksensa esimerkiksi koulutuksen avulla. Nojaututtaessa kollektiivisiin toimijoihin toteutettiin tietynlaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen sopivaa politiikkaa, joka oli oman aikakautensa ehtojen muovaama.

Perinteisen hyvinvointivalttiollisen sosiaalipolitiikan murroksen ajoittaminen on vaikeaa. Vaikeaa se on ennen kaikkea siksi, että murros tapahtui eri maissa eri aikaan. Joissakin tapauksissa se voidaan ajoittaa 1970-luvun puoliväliin ja joissakin tapauksissa vasta 1980- ja 1990-lukujen vaihteeseen. Käytänkin tässä omaa käsitettäni ”murroksen aikakausi”, jolla viitataan siihen poliittiseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen, jonka kohteeksi useimmat länsimaiset hyvinvointivaltioidet joutuivat 1970-luvun alun ja 1990-luvun alun välisellä 20-vuotisella ajanjaksolla.

Suomen tapauksessa murros tapahtui lopullisesti 1990-luvun alun suuren laman myötä. Aina 1990-luvulle saakka elinkeinoelämän, työmarkkinajärjestelmän, julkisen talouden ja työllisyyden muodostamat yhteiskunnalliset tukirakenteet olivat sopusoinnussa harjoitetun sosiaalipolitiikan kanssa (Saari 2005, 28, 32). Lama voidaan nähdä käännekohtana monesta näkökulmasta, mutta sosiaalipolitiikan tapauksessa se oli sitä mitä suurimmassa määrin. Laman jälkeen 1990-luvun jälkipuoliskolla tukirakenteiden ja sosiaalipolitiikan suhde oli määritelty uudelleen: sosiaalipolitiikka sopeutettiin tukirakenteiden muutoksiin tavalla, jonka tarkoituksena oli tukirakenteiden vahvistaminen (Saari 2005, 32). Muutos ei ole koskenut ainoastaan harjoitettua sosiaalipolitiikkaa. Olli Kangas (2005, 78) puhuu poliittisen diskurssin muutoksesta. Uusi diskurssi näkee uudelleenjaon ja talouskasvun vanhasta poikkeavalla tavalla. Yhteiskunnallinen tasa-arvo on alisteinen talouskasvulle, joka on riippuvainen mahdollisimman vähäisestä valtion väliintulosta markkinoilla. Uudelleenjako nähdään rasitteena markkinatalouden jouhevalle toiminnalle.

Sosiaalipolitiikkaa ohjaava ihmiskuva on kokenut myös muutoksen. Perinteisen hyvinvointipolitiikan aikakaudella aina 1970-luvulle saakka sosiaalipolitiikkaa tehtiin passiivisille toimijoille. 1980-luvulle tultaessa passiivisen kansalaisen kuva kohtasi rajansa ja sosiaalipolitiikan ihmiskuva on siitä lähtien pitänyt sisällään oletuksen rationaalisia valintoja tekevästä henkilöstä, joka vastaa kannustimiin oletetulla tavalla. (Saari 2005c, 410, 411.) Ihmiskuvan muutos liittyy olennaisesti taloustieteen ja taloustieteellisen tutkimuksen yleistymiseen sosiaalipoliittisessa ajattelussa (Saari 2001, 34). Voidaankin sanoa, että murroksen aikakaudella suurimpia murroksia oli sosiaalipoliittisen ihmiskuvan muutos. Luokkanäkökulmasta laskeuduttiin lähemmäs yksilöä, jolloin yksilön oma elämäntilanne tuli yhä enemmän sosiaalipoliittisten toimenpiteiden keskiöön.

Euroopan unionin tasolla uudenlaisen sosiaalipolitiikan puolesta on puhunut komissio. Esimerkiksi vuonna 1997 komissio antoi tiedonannon sosiaaliturvan nykyaikaistamisesta ja parantamisesta. Sosiaalipoliittinen järjestelmä olisi rakennettava työllisyyttä korostavaan muotoon avainkäsitteenään työllisyysystävällinen sosiaalipolitiikka. Samassa tiedonannossa kannustinjärjestelmää esitettiin uudistettavan niin, että tulonsiirto- ja verotusjärjestelmät tukisivat työllistymistä. (Kari, Kattelus & Saari 2008, 103.) Globalisoituvan talouden aiheuttamat työllisyyden ja tuotantorakenteiden muutokset olivat taustalla kannustavuuden käsitteen nousussa vuosikymmenen aikana. Tavoitteena oli muokata eurooppalainen hyvinvointipolitiikka kansainvälisesti kilpailukykyiseksi, työllisyyttä parantavaksi ja tehokkaammaksi. Sosiaaliturvakustannusten ja työttömyyden haittavaikutusten vähentämisen oli tarkoitus tapahtua uudenlaisen sosiaalipolitiikan puitteissa aktiivimalla työtä vailla olevat ihmiset yhteiskunnan tuottaviksi jäseniksi. (Björklund & Airio 2009, 154.) Suomessa kannustavuuden tema ilmestyi valtionvarainministeriön toimesta sosiaalipoliittiseen keskusteluun 1990-luvun laman jälkeen. Keskustelussa oli vahvana viesti, jonka mukaan sosiaaliturvajärjestelmä aiheuttaa hyvinvointitappioita köyhyys- ja syrjäytymisen tehokkaan torjumisen sijaan. (Hiilamo 2011, 63.) Käytännön politiikassa tämä näkyi pienituloisilla sosiaalietuuksien alentamisena, suurituloisilla taas optiotulojen avulla työpaikkoihin sitouttamisena (Hiilamo 2011, 86).

Kananen ja Kantola (2009, 141-142) ovat pureutuneet kilpailukykyyn ja tuottavuuden käsitteisiin. He käsittelevät sitä kuinka uusi sosiaalipolitiikka (mm. juuri näiden kahden käsitteen uudelleenkehystävän vaikutuksen avulla) muutti työvoimapolitiikan luonnetta. Aktiivinen työvoimapolitiikka nähtiin ikään kuin täydentävän muuten passiivisuuteen ajavaa ja siten rakenteellista työttömyyttä aiheuttavaa työttömyysturvajärjestelmää. Vielä ennen 1990-lukua suomalaisessa sosiaalipolitiikassa työttömyyden nähtiin aiheutuvan yksilöstä riippumattomista

tekijöistä. Valtiolle lankeaa tässä muutoksessa valmentajan rooli: sen on pyrittävä luomaan markkinoiden jouhevalle toiminnalle edellytyksiä taloudellisten kannustimien avulla (Kananen & Kantola 2009, 144).

Björklundin ja Airion (2009, 153) mukaan kannustavuudessa ja kannustamisessa on sekä uutta että vanhaa. Kansalaisia on aina kannustettu itsenäisyyteen, työhön ja yhteistoimintaan hyvinvoinnin tuottamisen ja sen jakamisen nimissä. Kannustaminen on tapahtunut perinteisesti tulonsiirto-, verotus- ja etuusjärjestelyjen muodostaman kannustinrakenteen kautta, mutta 1990-luvun laman myötä suomalaisessa politiikan teossa ja keskustelussa kannustaminen on liittynyt ensisijaisesti työnteon kannustamiseen. Tämä on näkynyt työmarkkinoille kannustavia tekijöitä suosivana politiikkana eli käytännössä työn vastaanottamista vaikeuttavien tulonsiirtojen rajoittamisena (Björklund & Airio 2009, 155).

Edellämainittu sosiaalipolitiikan yhä selvempi laskeutuminen luokkanäkökulmasta yksilökohtaiseen näkökulmaan tulee esille työntekoon kannustavissa aktivointitoimenpiteissä. Sosiaalipolitiikan keinovalikoima ja jopa käytännön toiminnan filosofia ovat kokeneet muutoksen: kaitseva ja harjoittava valmentajavaltio työstää aktiivisen työvoimapolitiikan nimissä kansalaisia. Markkinoiden suhde valtioon ja kansalaisiin on pitkälti täysin päinvastainen kuin murroskaudesta edeltävänä aikana. Kannustajan eli valtion tärkeimpänä tehtävänä kilpailukykyä korostavassa politiikassa on markkinatalouden toiminnan tukeminen ja kilpailukykyä tukevien yksilöllisten, yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten valintojen edistäminen (Björklund & Airio 2009). Voidaankin todeta, että huolimatta yksilökohtaisesta näkökulmasta nykyaikaisen sosiaalipolitiikan toteutuksella on paradoksaalinen suhde kansalaisen ainutkertaiseen tilanteeseen: näennäisesti sosiaalipoliittiset toimijat ovat kiinnostuneita kansalaisen tilanteesta, mutta pohjimmiltaan heidänkin toiminnalleen antaa raamit ja suuntaviivat markkinoiden rautainen logiikka. Aktiivinen työvoimapolitiikka kyllä kysyy kohteeltaan kysymykset, mutta sillä on jo valmiina omat oikeat vastaukset. Koivulaakso, Kontula, Peltokoski, Saukkonen ja Toivanen (2010, 10) ovat todenneet pamflettimaaisessa teoksessaan kuinka tämä siirtyminen welfaresta workfareen on luonut yhteiskunnan, jossa yhteisen kehyskertomuksen tilalle on tuotettu yhteiskunta, jonka yhä useammat kokevat entistä epävarmemmaksi ja turvattommaksi.

Perustulon lupaus voidaan nähdä muun muassa kyvyssä ylittää vanhan sosiaalipolitiikan mallin tarjoama kollektiivinen ja nykyisen sosiaalipolitiikan tajoama yksilöllinen näkökulma. Kajanoja (2012, 18-19) näkee, että muutos on radikaalimpi kuin vain sosiaaliturvaa koskeva. Perustulo

muuttaisi yksilön ja yhteiskunnan suhdetta. Se loisi edellytykset osallistua uudelta pohjalta yhteisöön ja sen tuotantoon. Työ olisi itsensä toteuttamista ja yhteiskuntaan osallistumista ilman pakottavaa taloudellista aspektia. Perustulo tukisi mahdollisuutta hakeutua itse valittuun työhön ja osallistumisen muotoon. Jokaisella syntyisi mahdollisuus osallistua voimiensa mukaan yhteiskunnan toimintoihin, esimerkiksi työmarkkinatyöhön, vapaaehtoistyöhön, lähimmäisen hoivaan tai kansalaistoimintaan (Kajanoja 2012, 19). Lahtisen (1992, 35) näkemyksen mukaan perustulo olisi keino vapauttaa työmarkkinat siten, ettei samalla rapautettaisi huono-osaisten vapausoikeuksia. Ideana olisi yhteiskunta, jossa ihmiset tekisivät työtä, koska heillä on taitoa ja kykyä, joista työmarkkinat ovat valmiina maksamaan.

Julkusen mukaan (2009, 276.) perustulo on eräänlainen haaste kannustavuus- ja aktivointipolitiikan nimissä leikatuille ”työn kanssa kilpaileville” sosiaalietuuksille, vahvistetulle työn vastaanottamisen velvollisuudelle ja vähimmäisturvan vastikkeellisuudelle. Julkusen näkökulma nostaa esille osallisuuden yhteydessä perustuloideologian haastavan ja kumouksellisen luonteen. Perustulo muuttaisi tietenkin nykysosiaalipolitiikan aktivointi- ja kannustinpolitiikkaa kovalla kädellä ja tarjoaisi vaihtoehdoksi jotain uutta. Tosin Kajanoja (2012, 14-15) näkee perustulossa ideologian ja filosofian tasolla jotain vanhaa tuttuakin: se olisi palaamista kaikkia koskevan sosiaalipolitiikan juurille, katkaisten kehityksen kohti köyhyyspolitiikkaa. Syyperustaista sosiaalipolitiikka paremmin toteutuisivat pohjoismaisen hyvinvointivaltion perinteiset pyrkimykset.

Perustulo nimenomaan lupaisi ylittää edellämainitun kollektiivisen ja yksityisen välisen eron toteuttaen vanhojen periaatteiden pohjalta nyky-yhteiskuntaan soveltuva sosiaalipolitiikan muotoa. Se ottaisi huomioon nyky-yhteiskunnan moninaisuuden ja elämäntilanteiden rikkauden. Se pyrkisi parantamaan yhteiskunnan eheyttä (Lahtinen 1992, 14). Soininvaaran mukaan (1999, 170) perustulo mahdollistaisi esimerkiksi taloudellisesti tyydyttävän elämän pienillä ansiotuloilla. Se rikastaisi sekä nykyisten työttömyydestä kärsivien elämää kuin myös yhteiskunnan elinkeinorakennetta, kun erinäinen palvelustyö tulisi taas kannattavaksi. Lehdenmyyjät, pikkukaupat ja kahvilat palaisivat Soininvaaran mukaan uudella voimalla katukuvaan, kun nykyisen kaltaiset tehokkuusvaatimukset eivät olisi niin ratkaisevassa asemassa toiminnan jatkuvuuden kannalta. On selvää, että Soininvaaran kuvaamassa tilanteessa perustulo lisäisi osallisuuden tunnetta yhteiskuntaan yhtä lailla kuin se lisäisi mahdollisuuksia harjoittaa erinäisiä ns. ”pikkuammatteja”. Se tekisi elinkelpoisen monesta ”elämänmuotoammattista” eli työstä joka sijoittuu harrastusten ja elinkeinotoiminnan väliin (Soininvaara 1999, 171). Tämän lisäksi perustulo antaisi korvauksen palkattomasta työstä, joka omalta osaltaan on luomassa hyvinvointiamme. Kotityö, vapaaehtoistyö tai omaehtoinen kulttuuri-

ja tietotyö olisivat samanarvoisia. (Suopanki & Pulkka 2012, 117.) Perustulo toimisi sosiaalipoliittisen ja yhteiskunnallisen hiomakoneen tavoin poistaen nykykapitalistisen järjestelmän terävimpien särmien vaikutukset yksittäisten ihmisten elämään.

Soininvaara (1999, 171) korostaa, ettei perustulon olisi tarkoitus tehdä huono-osaisista hyväosaisia, vaan lisätä nimenomaan osallisuutta yhteiskuntaan. Työttömillä olisi mahdollisuus johonkin tuloa tuottavaan ja muutenkin hyödyllistä ja tuottavaa toimintaa olisi tarjolla. Soininvaaran ajattelussa perustulo saa nimenomaan vahvasti osallistavan luonteen. Se olisi ennen kaikkea syrjäytymisen ehkäisyä ja syrjäytymiskiirteen katkaisua varten.

Puhuttaessa syrjäytymisestä ja syrjäytyneistä kansalaisia luokitellaan. Voisi jopa mennä niin pitkälle, että erinäiset erottelun ja luokittelun tavat luovat perustan yhteiskuntatieteille. Luokittelevan toiminnan ja määrittelyn kehyksessä perustulo voisi esiintyä vastavoimana. Jaottelun ja merkitsemisen lientyminen vahvistaisi jokaisen yksilön kykyä toimia täysivaltaisena ja itsenäisenä kansalaisena, taloudellisesti riippumattomana valtiovallasta ja muista ihmisistä (Lahtinen 1992, 87-92). Yksinkertaistaessaan ja vapauttaessaan järjestelmää se antaisi kansalaisille oikeuden itse määrittellä identiteettinsä joustamattomien luokittelujen sijaan (Ylikahri 2012, 103). Perustulo olisi oikeudenmukaisempi järjestely kuin osan ihmisistä tuomitseminen työttömyyteen ja epäonnistujiksi leimaaminen (Honkanen, Soininvaara & Ylikahri 2007, 29).

Kuinka paljon yhteiskunnan tuottamat määritelmät toimivat ns. itseään toteuttavina ennustuksina on täysin oman tutkimuksensa arvoinen aihe, mutta voidaan todeta, että kansalaisen henkilökohtaisen määrittelyvapauden lisääntyminen voisi olla keskeinen keino toteuttaa ihmisläheisempää ja osallistavampaa sosiaalipoliittikkaa. Tai kuten Kajanoja (2012, 19) sanoo:

”Kysymys on ihmisen vapauttamisesta ja omien valintojen mahdollistamisesta. Kun valinnat ovat itse tehtyjä ja yhteisö perustuu kansalaisten omaehtoisuuteen, ihmisestä tulee vastuullinen omasta ja muiden elämästä. Yhteisöllisyys ja ihmisten keskinäinen luottamus edellyttää elämänhallintaa, johon perustulo luo edellytyksiä. Kuljetaan kohti yhteiskuntafilosofian klassikkojen utopiaa sivistyneiden osuuskuntaihmissen yhteiskunnasta. Perustulo on toimivan demokratian edellytys.”

5.2 Yrittäjyys yhteiskunnassa

Yrittäjyys erinäisissä muodoissa on noussut yhteiskunnallisen keskustelun keskiöön viime vuosina. Yrittäjyyttä ei nähdä enää vain tietentyypisten ihmisten toimintana vaan nykyisin eetoksen mukaan periaatteessa kuka tahansa voi olla yrittäjä. Yrittäjyyden nousu kytkeytyy alati lisääntyvään yksilöllisyyteen ja yksilökohtaisia ratkaisua painottavaan politiikkaan. Karkeasti voisi sanoa toisen maailmansodan jälkeisen yhteiskunnan yrittäjyyskuvan rakentuneen essentialistisen kuvan perustalle: yrittäjyys oli jotain, joka vaati tietynlaisen synnynnäisen luonteen. Tämä on myös syy, miksi yrittäjyyttä ei nähty ratkaisuna sinänsä vaatimattomaan työttömyyteen. Perinteinen palkkatyö nähtiin ensisijaisena. Yrittäjyys on nähty ratkaisuna 2000-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä lähtien ja siten se on osa sosiaalipolitiikan uusliberaalia käännettä.

Yrittäjyyden painottuminen liittyy harjoitetun sosiaalipolitiikan näkemykseen kohderyhmästä. 1970-luvulle asti sosiaalipolitiikka rakentui sosioekonomisten ryhmien ja luokkien välisten vastakkainasettelejien lieventämiseen, joka toi mukaan jo edellä mainitun luokkanäkökulman politiikan tekoon (Saari 2005, 28). Voikin sanoa, että yrittäjyys oli tässä näkökulmassa jopa luokkasidonnaista, vain omistavan luokan jäsenenä kuuluva toimintaa. Työmarkkinoilla vallitsi varmuus ja pitkät työurat saman työnantajan palveluksessa olivat tavanomaisia.

Nykyiselle sosiaalipolitiikalle ominainen uusliberaali vaikutus näkee työntekijän ja yrittäjyyden erilaisesta näkökulmasta. Uusklassinen talousteoria, joka pitkälti sanelee nykyaikaiselle sosiaalipolitiikalle reunaehdot, perustuu käsityksiin, joiden mukaan tulojen taseus on keskeisin hyvinvointitappioita tuottava valtiollisen intervention muoto (Kajanoja 2005, 111). Samoin työehtosopimukset ja minimipalkat ovat teorian mukaan haitaksi, sillä ne aiheuttavat työttömyyttä. Ilman niitä ja ilman sosiaali- ja työttömyysturvaa palkat asettuisivat aikaa myöten sellaiselle tasolle, että työnantajan kannattaisi palkata tarjolla oleva työvoima. (Kajanoja 2005, 112.) Tässä vallitsevan talousteorian tavassa nähdä perinteiset sosiaalidemokraattiset arvot hyvinvoinnin kannalta ongelmallisina piilee myös ”jokainen on oman onnensa seppä” -ajattelun ydin ja siitä johdettava yrittäjämuotoisen työn kannatus. Yleisten ajattelutapojen muutoksia ei yleensä ole hedelmällistä johtaa yksittäisiin ideologisiin muutoksiin, mutta yrittäjämuotoisen työn nousemisessa työpoliittisen keskustelun keskiöön on nähtävissä 1980-luvulla Suomessakin alkaneen uusliberaalin käänteen vaikutus.

On tapahtunut niin sanotun kilpailuyhteiskunnan nousu niin poliittisen retoriikan kuin käytännön politiikankin tasolla. Nämä kilpailuyhteiskunnan kannattajat painottavat individualistista ajattelua ja hylkivät kollektiivisen toiminnan tapoja. Markkinoiden ja niiden logiikan on tarkoitus palvella ihmisiä elämän jokaisella osa-alueella. Kilpailu ja tehokkuus ovat nousseet arvojen asteikossa kärkipäähän, tuoden mukanaan myös ”joustavuuden” käsitteen. (Hiilamo 2011, 12.) Taipale (2006, 217) onkin todennut puhuessaan nykyaikaisesta tietoyhteiskunnasta ja teoreetikko Manuel Castellsista, että globaalin talouden haasteet ovat tuoneet vaatimukset työmarkkinoiden joustavuudesta kansalliselle tasolle. On syntynyt joustotyöntekijöiden (flex-timers) luokka, joka joustaa paitsi työajan myös työn pysyvyyden, työpaikan ja työsopimuksellisten tekijöiden suhteen. Tietoyhteiskunta tarvitsee erilaista työläistä, oman elämänsä yrittäjäsankaria, joka käy taistelua toimeentulosta, sietää epävarmuutta, kilpailee toisia vastaan ja on valmis osoittamaan aktiivisuutensa sekä päivittämään työkykynsä (Koivulaakso, Kontula, Peltokoski, Saukkonen & Toivanen 2010, 81-82). Hiilamon (2011, 12.) sanoin yksityistämisen kulttuurissa myös sosiaalisetkin ongelmat yksityistetään.

Taipaleen Castellsiin viittaama flex-timers -käsite ja sen taakse kätkeytyvä todellisuus saa vähemmän mairittelevan kuvauksen Korhosen, Peltokosken ja Saukkosen kärkevässä kirjassessa (2009). Heidän (2009, 8) mukaansa sekatyöläisyys, kuten he sitä muun muassa kutsuvat, on nykyaikaista ammattitaitoa puhtaimmillaan. Sekatyöläisen on kehitettävä ”sisäistä yrittäjyyttään”, mutta vältettävä sitoutumista työhönsä. On kehitettävä välinpitämättömyyden ja kameleonttimaisuuden ”hyveitä”. Työelämä edellyttää siis laaja-alaisia valmiuksia, mutta myös kyynistä asennetta ja opportunistista kärkkymistä. Kolmikon kuvaukset eroavat varsin paljon Castellsin ajatuksista, mutta sen selittänee suurelta osin, että Castells on tutkaillut pääasiassa hyvätuloisia asiantuntijatyöläisiä, kun taas Korhonen, Peltokoski ja Saukkonen ovat tutkineet sekatyöläisyyttä koko työvoiman kentän lävistäen. Kolmikko luo kuvaa nykyajan pakotetusta eetoksesta, yrittäjyydestä. Pakkoyrittäjyys näyttäytyy nykyisen globaalin kapitalismin rakenteiden kansallisen tason heijastumana. Kaiken vaikuttaessa jossain määrin kaikkeen on yksittäinen työntekijä kykenemätön tekemään itselleen mielekkäitä valintoja. Kuitenkaan Korhonen ym. ei pidä kyseistä työelämän muutosta yksinkertaistaen joko hyvänä tai pahana. Heidän (2009, 9) mukaansa nykyaikainen työelämä antaa parhaimmillaan tilaa ihmisten persoonalliselle luovuudelle, itsenäiselle päätöksenteolle, organisaatiokyvyille ja kommunikatiivisille valmiuksille. Samalla se vaatii kuitenkin edellämäinittuja vähemmän mairittelevia piirteitä.

Korhosen ym. (2009, 27) mukaan nimenomaan pakkoyrittäjyys määrittelee pitkälti yrittäjyyttä nykyaikana. Ihmiset eivät ainoastaan oma-aloitteisesti perusta yrityksiä vaan heitä myös ohjataan siihen. Kolmikon kuvaamassa esimerkkitalanteessa työntekijä alkaa maksamaan itselleen palkkaa yritysjärjestelyjen kautta. Tilanteessa varsinaisena joskin abstraktina työnantajana toimii pankki. Myös työn teettämistä freelance-muodossa eli ilman työsuhdetta ilmenee. Tilanteessa työnantaja säästyy pitkälti kaikilta niiltä velvoitteilta, jotka liitot ovat neuvotelleet työsuhhteessa tehtyyn työhön (Korhonen ym. 2009, 148).

Koivulaakson, Kontulan, Peltokosken, Saukkosen ja Toivasen (2010, 49) mukaan työn yrittäjämutoistumista tapahtuu laajasti määriteltynä kaikilla aloilla, joilla korostuu työn itsenäinen organisointi sekä oman osaamisen jatkuva kehittäminen ja kauppaaminen eräänlaisena riskinottona ja sijoituksena itsen. Yrittäjämutoinen työ on siis hankalasti hahmotettava ilmiö, joka asettuu palkkatyön, yksityisyrittäjyyden, opiskelun, työttömyyden ja apurahoilla elämisen sekavaan maastoon. Se liittyy laajempiin ilmiöihin ja Suomessa se on kulkenut käsi kädessä lyhytaikaisten työsuhteiden ja epävarmuuden merkityksen kasvamisen kanssa. Kyse on työmarkkinat läpäisevästä epävarmuuden lisääntymisestä, joka kasvoi 1990-luvun alun lamavuosina ja on sen jälkeen jäänyt varsin korkealle tasolle (Saari 2005b, 170).

Yrittäjyys ja yrittäjämäinen työ näyttäytyy ristiriitaisena. Toisaalta se tarjoaa mahdollisuuksia työskennellä oman itsensä herrana, mutta toisaalta se saattaa rajoittaa työntekijän toimintaa paljon. Onkin selvää, että varsinkin nykyaikainen sosiaalipolitiikkaa pyrkii erinäisin kannustin- ja politiikkatoimin rohkaisemaan ihmisiä yrittäjyyteen. Yrittäjyys nähdään ainakin Suomessa nykyään jokaisen mahdollisuutena, se on jotain johon jokainen voi oppia. Kuitenkin yrittäjyyden arki on monelle ankaraa puurtamista ja niukoilla tuloilla elämistä. Ennen kaikkea monille se on pakko, ei oma valinta. Nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä ei ole onnistunut sisällyttämään yrittäjiä toimeentuloturvan piiriin, vaan yrittäjät ovat usein ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä. Ansiosidonnainen työttömyysturva määräytyy yrittäjien eläkemaksuista, joiden maksutasoa ei välttämättä ole varaa pitää riittävän korkeana ahtaiden taloudellisten realiteettien takia (Ruottinen 2012, 24).

Ehdotetuissa perustulomalleissa kansalaisten kasvavat mahdollisuudet ovat keskeisellä sijalla. Tämä pätee myös ja eritoten työelämään. Kuten jo osallisuutta käsitelleessä luvussa todettiin, perustulo tekisi elinkelpoisen monesta ”elämänmuotoammattista” eli työstä joka sijoittuu harrastusten ja elinkeinotoiminnan väliin (Soininvaara 1999, 171). Nämä ”elämänmuotoammatit” olisivat usein

käytännössä jonkinlaista pienyrittäjyyttä, joka ei olisi taloudellisesti niin kannattavaa mutta palkitsisi tekijäänsä muilla tavoin (Soininvaara 1990, 236-237). Ylipäätään perustulo mahdollistaisi itsensä työllistämisen uudella tavalla, jolloin positiivisina hyötyinä voisivat olla esimerkiksi yritteliäisyyden tuoma varallisuus sekä ylipäätään kasvava itsenäisyys (Koivulaakso ym. 2010, 128). Suopankin ja Pulkan (2012, 116) mukaan perustulo helpottaisi sitä kamppailua toimeentulosta, jota epätyypillisten työsuhteiden yleistyminen ja työn yrittäjämutoistumisen yleistyminen ovat aiheuttaneet. Perustulo olisi vastalääkettä heikentyneeseen neuvotteluasemaan. Siksi myös Lahtinen (1992, 79) nostaa perustulon esiin pienyrittäjien kannalta houkuttelevana. Van Parijs (2003, 222-223) taas näkee mahdollisuuden, että perustulo synnyttäisi itseään ruokkivan kierteen työnteon muotojen monipuolistuessa ja yrittäjyys-hengen levitessä.

Ruottisen (2012, 21) mukaan perustulo toisi kaikki yrittäjät toimeentuloturvan piiriin ja saattaisi välillisesti parantaa ansiosidonnaistakin turvaa. Pienituloiset yrittäjät olisivat suurimpia hyötyjiä. Hyötyä olisi laajemminkin, sillä palkkauskynnyksen ylittäminen, työvoiman saaminen lyhyiksi ajanjaksoiksi ja töiden jakaminen yrityksissä tulisivat helpommaksi. Dynaamisina vaikutuksina voisi siis olla yrittäjyyden ja työpaikkojen lisääntyminen. Ruottinen (2012, 26) korostaa nimenomaan viimekätisen turvan merkitystä. Se mahdollistaisi esimerkiksi kausivaihteluille alttiin pienimuotoisen yrittäjyyden. Useamman yrityksen toiminnan jatkuminen mahdollistuisi näin. Perustulo mahdollistaisi ylipäätään yrittäjyyden kokeilun nykyistä riskivapaammin. Perustulon lupaus lisääntyvästä itsemäärittelyvapaudesta mahdollistaisi myös yrittäjyyden kasvun henkisenä asenteena (Ruottinen 2012, 28).

Perustulon lupaus olisi suunnattu eniten pienimuotoiselle yrittäjyydelle, ”elämänmuotoammateille”. Monipuolisemmat työnteon mahdollisuudet ja mahdollisuus kehittää ja toteuttaa itseään haluamallaan tavalla toisi yhdistettynä perustuloon esitettyjen perustulomallien mukaan yrittäjyyden aivan uuden ihmisjoukon ulottuville. Käytännön toteutus toisi muassaan sekä odotettuja että odottamattomia seurauksia, mutta teorian ja lupauksen tasolla perustulomallit on mahdollista nähdä yrittäjyyden tukipylväinä, joilla olisi ideaalitapauksessa yrittäjyyden eetoksen suosiota kasvattava vaikutus. Kuten Ruottinen (2012, 22) toteaa:

”Perustulo ei olisi taikasauva, joka muuttaa yrittäjienkään elämän Shangri-Laksi, mutta viimesijaisen toimeentulon turvaamisen osalta se olisi yrittäjille kenties peräti kaikkia väestöryhmiä merkittävämpi parannus ja askel tasa-arvon suuntaan.”

5.3 Kulutuskulttuuri ja ekologinen kestävyys

Ekologinen kestävyys on noussut viimeistään 2000-luvulla laajemmankin yleisön tietoisuuteen. Sekä ilmastomuutoksen vastainen taistelu että luonnon monimuotoisuuden ja puhtauden puolesta käydyt kamppailut ovat herättäneet laajaa huomiota. Voidaankin sanoa, että ekologiset näkökulmat ovat piintyneet kansakuntien kollektiivisiin tajuntoihin. Onkin selvää, että sosiaali-, joko- ja palkkapolitiikalla on suuri vaikutus ihmisten elämäntapoihin ja samalla heidän aiheuttamaansa luonnon kuormittumiseen. Sosiaalipolitiikka ja yhteiskuntapolitiikka laajemminkin ovat keskeisiä välineitä, kun yhteiskuntia on ohjattu ja ohjataan kohti ekologisesti kestäväää elämäntapaa.

Perinteinen toisen maailmansodan jälkeinen sosiaalipolitiikka ei ekologisten kysymysten parissa puntaroinut, mutta silloin rakennettu hyvinvointivaltiollinen järjestelmä muodostui keskeiseksi instituutioksi ekologisuudenkin kannalta. Toimintajärjestelmänä sosiaalipolitiikka paikantuu tuotannon ja kulutuksen muodostamaan kehään, ollen eräs uudelleenjaon mekanismeista (Lehtonen 1996, 14). Tämä sosiaalipolitiikan paikantuminen yhteiskunnallisessa järjestyksessä antaa sen avulla mahdollisuuden vaikuttaa useiden ihmisten elämään välillisesti ja välittömästi. Kun vielä pidetään mielessä, että poliittiset prosessit määrittelevät sosiaalipoliittiset tarpeet, niin on sosiaalipoliittisen järjestelmän vaikutus niin nykyään kuin menneinä vuosikymmeninä selviö (Lehtonen 1996, 14).

Lehtonen (1996, 135) on todennut, että moraalialia ei yksinkertaisesti voida häätää sosiaalipolitiikasta, koska jokainen sosiaalipoliittinen teko ja päätös vaikuttavat jonkun toisen ihmisen toimintaan tai toimeentuloon. Tähän voidaan lisätä, että jokainen sosiaalipoliittinen teko vaikuttaa myös luontoon, luonnon toimintaan ja luonnon hyvinvointiin. Sosiaalipolitiikassa on siis moraalialia alati läsnä, sekä suhteessa ihmisiin että suhteessa ympäristöömme. On pikemminkin niin, ettei menneinä vuosikymmeninä tätä ympäristönäkökulmaa juurikaan mietitty. Perinteistä sosiaalipolitiikkaa määritteli täysin ihmiskeskeinen näkökulma, jossa ihmisten aineellisen hyvinvoinnin ja kulutustason takaaminen olivat keskiössä. Valtiollinen sosiaalipolitiikka voitiin nähdä tietyin rajoituksin kapitalismin moraalitaloutena (Lehtonen 1996, 167). Sosiaalipolitiikka pyrki tuomaan moraalialia näkökulmaa pelkän taloudellisen ajattelun rinnalle ja se voidaan nähdä yrityksenä luoda ihmiskasvoista kapitalismia.

Toisen maailmansodan jälkeisen rakennuskauden pontimena oli usko siihen, että jakaminen saattaa kakkua kasvattaakin. Keynesiläisen talousopin mukaan vakaan talouskehityksen katsottiin edellyttävän tuntuvaan tulonjakoa. Sosiaalipoliittisilla tulonsiirtojärjestelmillä tuli tasata eri väestöryhmien kulutusmahdollisuuksia, minkä ajateltiin tasoittavan talouden kausivaihtelua ja näin vahvistavan kasvua. (Kangas 2005, 78.) Sosiaalipoliitiikan perustelu oli siis inhimillisen näkökulman lisäksi vahvasti myös talouspoliittisessa todellisuudessa. Sosiaalipoliitiikan uskottiin palvelevan myös kasvua. Taloudellisen kasvun mahdollisia ympäristöllisiä vaikutuksia ei tuona aikana osattu pohtia. Yhä useamman ihmisen saaminen muotoutumassa olevan kulutuskulttuurin vaikutuspiiriin oli tae valoisasta tulevaisuudesta kaikilla tasoilla.

Uusliberalistinen käänne muutti laajalti sosiaalipoliitiikan ihmiskäsitystä, päämääriä ja keinoja. Ekologisen näkökannan kannalta asiat eivät muuttuneet suuresti. Vaikka ekologiset näkökulmat olivat lisänneet painoarvoa 1970-luvulta lähtien, voidaan uusliberalistisen nykyaikaisen sosiaalipoliitiikan katsoa pyrkineen päämääriinsä ekologisia arvoja suuremmin painottamatta. Uusliberalistisen ihmiskuvan yleistymisen voidaan jopa nähdä olleen haitaksi kaikenlaiselle ekologisuudelle. Uusklassisen teorian kehityksessä ihminen on kuluttaja, jonka ainoa ominaisuus on tyydyttää tarpeitaan markkinoilla tarjottavilla hyödykkeillä. Hyvinvointi nähdään ennen kaikkea kuluttajien tarpeiden tyydyttämisenä (Kajanoja 2005 111). Hiilamon (2011, 10) mukaan kehittyneissä länsimaissa hyvinvoinnin edellytykset ovat kiinteässä yhteydessä markkinoihin: talouden lainalaisuudet jakavat niin yksilöiden ja kotitalouksien kuin valtioiden ja kuntienkin voimavarat hyvinvointia varten. Aineelliseen hyvinvointiin ja kuluttajuuteen voimakkaasti keskittyvänä uusliberalistinen ihmiskuva painottaa siis jotain muuta kuin kestäväälle kehitykselle ja kulutukselle sopivaa tapaa.

Laitinen-Kuikka (2005, 330) toteaa, että EU:n politiikassa niin kansallisella kuin EU-tasolla sosiaalista hyvinvointia painottavat näkökulmat joutuvat kuitenkin kilpailemaan taloudellisen kilpailukyvyyn ensisijaisuutta korostavien näkemysten kanssa. Muunlaisen kuin taloudellisen hyvinvoinnin alisteinen asema on sekä nykyaikaiselle yhteiskunta- että sosiaalipoliitikalle hyvin ominaista. Onkin siis selvää, että ekologisten näkökulmien painoarvo on edelleen vähäinen käytännön politiikassa. Talouden ensisijaisuutta painottavat näkökulmat eivät tietenkään ole jääneet vaille kritiikkiä ja esimerkiksi Hiilamo (2011, 12) korostaa rajattomien ja kasvatettavien resurssien sijaan enemmän ihmisten tarpeiden sidonnaisuutta yhteisöön ja sen arvoihin. Pohjimmiltaan ihmisten materiaaliset tarpeet ovat suhteellisen vaatimattomat. Talousjärjestelmän peruslähtökohdassa olisi siis tarkistettavaa hyvinvoinnin luomisen näkökulmasta tarkasteltuna.

Jotkut perustulomalleista pitävät sisällään selkeitä ekologisuuden näkökulmia. Esimerkiksi Suopanki ja Pulkka (2012, 112) toteavat, että vasemmistolaisen perustulon tavoitteena täytyy olla palkkatyön vähentäminen, kestäättömien kulutusrakenteiden purkaminen, kestävän tuotannon organisointi ja radikaalisti muuttuneet omistussuhteet. Suopankin ja Pulkan esittämät tavoitteet pitävät sisällään radikaalia kritiikkiä niin kulutusta kuin tuotantoakin kohtaan, kritiikkiä joka on ekologista, ns. punavihreää. Myös Soininvaara (1990, 239) on tuonut esille perustulon ekologista näkökulmaa. Hänen mukaansa se kannustaisi ihmisiä vähentämään työntekoa, mikä lienee ekologiselta kannalta hyvä. Ympäristönäkökulmat puoltaisivat lisäksi Soininvaaran mukaan valinnan painottumista vapaa-ajan puolelle kulutuksen sijasta. Toisaalta Soininvaara (1995, 194) on muissa perustuloteksteissään painottanut perustuloa nimenomaan välineenä lisätä työntekoa. Tästä huolimatta Soininvaaran painottama ekologinen näkökulma on validi. Kansainvälisessä kirjallisuudessa Van Parijs (2003, 228) on korostanut perustulon roolia ekologisten ongelmien ja mahdollisten kansainvaellusten laajetessa. Van Parijs puhuukin ylikansallisen tai kansainvälisen perustulomallin puolesta.

Kulutuskulttuuriin kriittisesti suhtautuvista näkökulmista Andersson (2012, 95) näkee perustulon suurimman vaikutuksen talouskasvuun nimenomaan konsumerismin kautta. Tasoittamalla tulonjakoa ja parantamalla tuloturvallisuutta se lieventäisi tarvetta osoittaa oma arvonsa sillä, mitä kuluttaa. Ihmiset pystyisivät ilmaisemaan identiteettiään muuta kautta. Idealisessa tilanteessa perustulon kaltainen ratkaisu voisi muuttaa ihmisten sosiaalista käyttäytymistä suuressa mitassa. Työn tavaraluonteen väheneminen saisi todennäköisesti aikaan myös tavaroihin sidotun konsumerismin merkityksen pienenemisen ihmisen persoonallisuuden ja yhteisöllisen toiminnan hyväksi (Andersson 2012, 95, 96).

Perustulomallien ekologiset ja kulutusyhteiskunnalle kriittiset painotukset tuntuvat tarjoavan idealisemman kuvan perustulon mahdollisuudesta muuttaa yhteiskuntaa. Siinä missä perinteinen sosiaalipolitiikka tai nykyinen sosiaalipolitiikka ei ota huomioon ekologisuuden saati sitten kulutuskriittisyyden kaltaisia painotuksia, tarkastellut perustulomallit tarjoavat mahdollisuutta muuttaa yhteiskuntaa ympäristön kannalta harmonisempaan ja kulutuksen kannalta kohtuullisempaan suuntaan. Perustulomallit lupaisivat perinteisen sosiaalipolitiikan turvan yhdistettynä nykyaikaiseen ekologiseen näkökulmaan. Mallien käytännön toteuttaminen nopeasti olisi varmasti ylivoimaisen vaikeaa, mutta perustulomallit ainakin pyrkivät vastaamaan kysymykseen, joka syntyy luonnon kantokyvyn ja lisääntyvän aineellisen ja inhimillisen hyvinvoinnin ristiriidasta.

5.4 Sosiaaliturvajärjestelmän keventäminen ja inhimillistäminen

Hyvinvointivaltion ja sitä ylläpitävän byrokraattisen järjestelmän voidaan katsoa rakentuneen toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. ”Hyvinvointivaltio” pitää sisällään käsityksen hyvinvointia tuottavasta, poliittisten valintojen seurauksena rakentuneesta institutionaalisesta rakenteesta; yhteiskuntapoliittisten toimenpiteiden avulla voidaan siis vaikuttaa hyvinvoinnin määrään (Kajanoja 2005, 93). Aikakaudelle ominaisessa keynesiläisessä sosiaalipolitiikassa lähtökohtana oli valtio ja sen keskeinen rooli yhteiskunnan makrotaloudellisessa työllisyyttä ja palkkoja sääntelevässä ohjauksessa (Lehtonen 1996, 67-68). Tuon ajan sosiaalipolitiikka voitiin ja voidaan ymmärtää kolmessa osassa: 1) sosiaaliturvapolitiikkaan rajoittuvana tulonsiirtoja ja sosiaalipalveluja tuottavana uudelleenjakopolitiikkana, 2) edellisten lisäksi työmarkkinat ja laajemman yhteiskunnallisen sääntelyn sisältävänä makrojärjestelmänä (eli keynesiläisenä hyvinvointivaltiona) ja 3) näitäkin laajempaa toimintajärjestelmänä, johon edellä mainittujen lisäksi kuuluu palkkatyösosiaalisaatio ja se käsitetään yhtenä talouden keskeisenä tuki- eli infrastruktuurin järjestelmänä (Lehtonen 1996, 74). Edellämainitussa jaottelussa sosiaalipolitiikka voi pitää sisällään myös valtion ulkopuolisia toimijoita, mutta on selvää, että valtion rooli kasvoi perinteisen sosiaalipolitiikan aikakaudella suureksi. Turhaan ei valtiolle annettu tietyissä yhteyksissä sosiaalivaltio-nimikettä. Toisen maailmansodan vuosikymmenet ovat ensiarvoisen tärkeässä asemassa, jotta voidaan ymmärtää sekä uusliberaali hyökkäys hyvinvointivaltiota kohtaan että laajempi kritiikki, jota hyvinvointivaltion byrokraattinen rakenne saa osakseen.

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion suuressa kertomuksessa julkinen valta on ollut se taho, joka on ottanut hyvinvoinnin turvaamisesta vastuuta. Tämä vastuu kuului aiemmin perheille ja osittain myös markkinoille, mutta julkisen vallan suuremman mukaantulon myötä tarkoituksena oli suojata ihmisiä markkinoilta. (Hiilamo 2011, 45.) Tämä julkisen vallan vastuulle siirtyminen on nähtävissä myös yhtenä tapana sanoa se, mihin edellä jo viitattiin: nykyisen tilanteen ja kritiikin juuret ovat löydettävissä menneeltä aikakaudelta. On myös selvää, että hyvinvointivaltion rakennuksen vuosikymmeninä rakennettu järjestelmä ei voi vastata muuttuvan maailman ja yhteiskunnan haasteisiin samalla tehokkuudella kuin aikoinaan. Toisen maailmansodan jälkeinen pari vuosikymmentä kestänyt vahvan taloudellisen kasvun kausi ja siitä seurannut lähes täystyöllisyys olivat hyvinvointivaltion käytännön toteutukseen monella tavalla vaikuttaneita reunaehtoja.

Sosiaalipolitiikka koki uusliberalistisen haasteen ja uudelleenmuotoutumisen 1900-luvun jälkipuoliskolla. Suomen tapauksessa sosiaalipolitiikan suurimmat muutokset tapahtuivat sen ulkopuolella, asumis-, työ- ja rahoitusmarkkinoilla. Lisäksi elinkeinoelämässä, työmarkkinajärjestelmässä, julkisessa taloudessa ja työllisyydessä tapahtui poikkeuksellisen suuria siirtymiä. (Saari 2005, 40.) Julkunen (2005, 334) viittaa Piersonin (1996) artikkeliin ja toteaa, että hyvinvointivaltion ekspansiosta on siirrytty uuteen, takaisinpainamisen, peruuttamisen tai karsinnan (retrenchment) politiikkaan. Tässä käänneessä yhtenä keskeisenä argumenttina on ollut liian isoksi paisunut julkinen talous ja hyvinvointivaltiollinen järjestelmä. Uusliberaali käänne ja nykyinen sosiaalipolitiikan toteuttamisen malli ovat siis nähtävissä eräänlaisena vastaiskuna alati kasvaneelle hyvinvointivaltiolle.

Ajattelutavoissa ja ideoissa on tapahtunut hyvinvointivaltion laajentamisen kauteen verrattuna muutos. Hiilamon (2011, 43) mukaan instituutiot eivät katso vain menneeseen vaan myös uusilla ideoilla on vaikutuksensa niiden muutokseen. Ideat ikään kuin luovat näkökulmia siihen, miten maailma toimii, ja tämä puolestaan toimii kaikupohjana sille, mihin suuntaan maailmaa pitäisi muuttaa. Poliitiikan muutos tulee mahdolliseksi ajattelutavan muuttumisen myötä. Tämä ei tietenkään päde pelkästään uusliberaaliin käänteeseen vaan laajemminkin yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin, mutta tuo silti oivallisesti esille muutoksen monimuotoista dynamiikkaa.

Liiallinen hyvinvointivaltiollinen byrokratia oli se vastus, jonka uusliberalismin nimiin vannoneet toimijat pyrkivät purkamaan. Esimerkiksi erilaiset byrokratialoukut olivat ja ovat edelleen järjestelmässä haastavia ongelmakohtia. Byrokratialoukku liittyy tilanteisiin, joissa työttömät saavat työttömyysturvan lisäksi muita sosiaalietuuksia kuten asumistukea ja toimeentulotukea; etuuksien päällekkäisyydet ja yhteensovittamisen säännöt ja käytännöt tuovat mukanaan ongelmia (Hiilamo 2011, 66). Tämänkaltaiset tilanteet aiheuttavat lisäksi niin kutsuttuja kannustinloukkuja. Björklundin ja Airion (2009, 165) mukaan kannustinloukut saavat ihmiset toimimaan järjestelmän vastaisesti. Tilanteet eivät ikään kuin johda kansantalouden kannalta oikeaan valintaan työnteon ja toimeentulon välillä. Uusliberaali ratkaisu, aktivointipolitiikka, on perustunut tähän epäluottamukseen kansalaisten valintoja ja moraalialueita kohtaan. Järjestelmässä on arvioitu olevan vapaamatkustajia ja väärinkäyttäjiä, jotka käyttävät erilaisia tukia hyväkseen eivätkä osallistu järjestelmän kustannuksiin.

Korhosen, Peltokosken ja Saukkosen (2009, 10) mukaan sosiaalibyrokraatia on jäänyt ajastaan jälkeen. He nostavat esimerkin, jossa heidän mukaansa on kummallista, että tukia hakiessa on kerrottava edellisen vuoden tuloista. Oleellisempia tukien tarpeen kannalta heidän mukaansa ovat viime viikon kuin viime vuoden tulot. Erilaisten palkkatöiden, freelancetöiden ja tukien välillä seikkailevalla voi olla vaikeuksia määrittellä ”viime vuoden keskiansiota”. Työmarkkinoiden pirstaloituminen ja nyky-yhteiskunnassa vaikuttava työtilanteiden moninaisuus on se muutos, johon Korhonen ym. osoittavat kritiikin kärkensä. Vaikka he eivät missään nimessä olekaan uusliberaalin politiikan puolesta puhujia on heidän kritiikin kärjessä paljon samaa kuin uusliberaaleilla kritikoilla. Myös Koivulaakso, Kontula, Peltokoski, Saukkonen ja Toivanen (2010, 40-41) kritisoivat nykymallia eritoten aktivointipolitiikan näkökulmasta. Heidän mukaan hallintokielessä esiintyvät ”työllistymismahdollisuuksia ja elämänhallintakykyä” parantavat ”aktivointi” ja ”kuntouttaminen” kätkevät taakseen simputtamista muistuttavia toimenpiteitä. Kärkevästä muotoilusta huolimatta Koivulaaksolla ym. kritiikin kärki osuu myös vanhentuneeseen systeemiin.

Nykyinen sosiaalipolitiikka ja sen toteuttamiseen tarvittava sosiaaliturvajärjestelmä saavat siis osakseen kritiikkiä ei ainoastaan uusliberaaleilta uudistajilta, vaan myös vasemmiston puolelta. Korhosen ym. kritiikki muuttuneista työtilanteista saa heidät (2009, 96) asettumaan nimenomaan perustulo-ratkaisun puolelle. Heidän mukaansa sosiaaliturvasta on tulossa ylijäämäksi määrittyvien ihmisten saattohoitoa, jolle löydetään vain moraalisia perusteita. Pitäisi lähteä siitä, että taattu toimeentulo ja oikeus ilmaisiin sosiaalipalveluihin ovat prekaarin työvoiman vaateita, joilla se kamppailee yhteiskunnallisen arvokkuutensa puolesta. Sosiaaliturvasta pitäisi siis välittyä arvottomuuden sijaan arvokkuus. Perustulon Korhonen ym. (2009, 1010) näkisivät keinona säästää julkisen sektorin palveluiden menoissa, kun ihmisillä olisi paremmat mahdollisuudet rakentaa vertaistuen muotoja. Prekaarin työvoiman näkökulmasta huolimatta Korhosen ym. perustulo-ratkaisussa nousevat esille perustulomalleille tuttu sosiaaliturvajärjestelmän keventämisen perustelut. Toisaalta nousee esille myös se, mitä Julkunenkin (2009, 264) kritisoi eli valtion tehtävä tukea ihmisten itsenäisyyttä ja omia valintoja, luokittelun ja byrokratian tarpeiden mukaan tapahtuvan hallinnoinnin sijaan.

Julkunen (2009, 280) korostaa myös selkeät vaiheet sisältäneen standardisoituneen elämäkulun murentumista. Perustulon avulla siirtymät kategoriasta toiseen helpottuisivat ja valinnat tulisivat vapaammiksi. Perustulo sietäisi epäselviä tilanteita, eikä vaatisi välttämättä pallottelua työttömyyden ja työkyvyttömyyden tai opiskelun ja työttömyyden välillä. On syytä olettaa, että Julkusen korostama perustulomallin joustavuus-aspekti toimisi sosiaaliturvajärjestelmää purkaen ja

keventäen. Tätä Julkunen (2009, 282) alleviivaa ja viittaa perustuloesityksiin yleisesti. Hänen mukaansa perustuloesitykset ovat halunneet korjata nykyisestä järjestelmästä sen ilmeisimpiä heikkouksia: monimutkaisuuden ja vaikean ymmärrettävyyden, vähimmäisetuuksien tason kirjavuuden, etuuksien vaikean yhteen sovitettavuuden, byrokraattiset säännöt ja kustannukset, tarveharkinnan sisältämän kontrollin ja nöyryytykset, köyhyyden ja köyhyysloukut, työn vastaanottamisen kynnykset ja työttömyysloukut. Myös Soininvaaran (1990, 232) mukaan ei niinkään työnteon määrä vähene vaan byrokrania ja keinotekoinen työllisyystyö voisi vähentyä. Vaikka järjestelmässä siirtyisi rahaa paljon edestakaisin, olisi se hallinnollisesti tavattoman helppo (Soininvaara 1995, 176). Johdonmukaisuus, yhtenäisyys ja köyhyysloukkujen välttäminen ovat Soininvaaran (1995, 180) perustulonäkemyksen ytimessä. Lahtisen (1992, 106-107) mukaan julkisella puolella työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä ja työvoimaviranomaisilta vapautuisi tärkeitä voimavaroja sellaiseen työhön, johon he ovat saaneet koulutuksen. Rahakinastelut asiakkaiden kanssa loppuisivat.

Kajanoja (2012, 10) näkee myös joustavuuden keinona, jolla perustulo muokkaisi nykyjärjestelmän raskautta ja byrokraattisuutta. Työttömyyden ja eläkkeellä olon kaltaiset käsitteet saattaisivat perustulon myötä tyhjetä. Tavoitteena olisi perusturva, joka olisi kaikkien ymmärrettävissä (Kajanoja 2012, 13). Kajanojan visiossa perustulo ei siis ainoastaan keventäisi ja tekisi järjestelmää ymmärrettävämmäksi, vaan tekisi sen pääasiassa kansalaisten vapautta lisäten. Tähän samaan viittaa myös Ruottinen (2012, 28), jonka mukaan henkiset raja-aidat eri yhteiskunnallisten roolien välillä saattaisivat häipyä, kun ihmisten ei tarvitsisi luokitella itseään erilaisilla luukuilla.

Perustulomallit tarjoaisivat paisuneeseen ja byrokraattiseen nykyiseen sosiaaliturvajärjestelmään ratkaisuksi kansalaisten toiminta- ja määrittelyvapautta lisäävää, byrokraatiaa ja järjestelmää keventävää ratkaisua. Puolestapuhujat näkevät perustulon jopa eräänlaisena viimeisenä kahleenmurtajana ja uudenlaisen vapauden airuena. Perustulomallit tarjoavat toisen maailmansodan jälkeisen sosiaalipolitiikan taloudellista varmuutta yhdistäen sen uusliberaaleihin ja muihin 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun kasvanutta byrokraattista sosiaaliturvajärjestelmää kritisoiviin ajatussuuntiin.

6. Johtopäätökset

Läpikäymäni perustulokirjallisuus rakensi kuvaa perustulosta ratkaisuna, joka pystyy vastaamaan tiettyihin keskeisiin kysymyksiin hyvin ja toisiin hieman huonommin. Onkin selvää, että kun perustulosta puhutaan, on sen kokonaisvaikutuksesta vaikea muodostaa konkreettista kuvaa. Perustulo ratkaisuna vaikuttaa eri sosiaalipoliitiikan ja ylipäätään politiikan lohkoilla eri tavoin. Samoin yhteiskunnallisen kokonaisnäkökulman kautta tarkasteltuna näkymä on monivivahteinen. Tästä johtuen yksiselitteisen ja kaiken kattavan vastauksen antaminen on vaikeaa ja ehkä ei edes toivottavaa. Syytä onkin pohtia perustulon lupauksia useammasta näkökulmasta ja altistaa jokainen näkökulma tarkastelulle. Onko perustulolla mahdollisuutta saavuttaa laajempaa kannatusta?

Tarkasteltaessa osallisuutta yhteiskuntaan kävi selväksi sosiaalipoliitiikan kohteen muuttuminen luokkanäkökulmasta yksilönäkökulmaan. Tämä muutos on tapahtunut käsi kädessä uusliberalistisen käänteiden kanssa kuluneina runsaana kolmenakymmenenä vuotena. Kaitseva ja harjoittava valmentajavaltio on ollut varmasti virittäjänä nykypäivän perustulokeskustelun taustalla. Toisaalta kuten kävi selväksi perustulo ei nimenomaan ole paluuta vanhaan, vaan entisen ja nykyaikaisen osallisuuden mallin yhdistävä synteesi. On siis selvää, että osallisuuteen liittyen tutkimuskysymyksemme on saanut myöntävän vastauksen. Tämä ei silti tarkoita, että tilanne olisi tästä näkökulmasta valmis perustulon esille astumiseen. Kaitseva ja harjoittava valmentajavaltio on instituutioiden kokonaisuus. Se on oikeuttanut paikkansa ja olemassaolonsa tehdyn politiikan kautta viimeisten vuosikymmenten aikana. Tästä johtuen osallisuuden kysymyksessäkään perustulon lupaus ei pääse niin sanotusti valmiiseen pöytään, vaikka voidaankin arvioida sen mahdollisuuksia saada enemmän jalansijaa juuri sitä kautta.

Julkusen (2009, 276) mainitsema perustulon luonne haasteena aktivointipoliitikalle osoittaa, että tutkimukseni ei ole ainoa, jonka piirissä on todettu perustulon mahdollisuudet tehdä itseään vakavasti otettavaksi vaihtoehdoksi juuri yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyvien kysymysten kautta. On kuitenkin mielenkiintoista pohtia sitä, millä tavoin tämä potentiaali voisi realisoitua mainituissa kysymyksessä. On niin, etteivät valmiit instituutiot juurikaan anna periksi muutokselle varsinkaan perustulon kaltaisissa, mielipiteitä jakavissa kysymyksissä. Nykyisellä aktivointipoliitikalla on vahva jalansija ja kannatus varsinkin poliittisen kentän oikeassa laidassa,

jossa se nähdään osana yksilön vastuuta korostavaa politiikkakokonaisuutta. Sillä on siis kannatusta ja jopa keskeinen asema tietynlaisessa poliittisessa ajattelussa. Voidaankin hyvällä syyllä kysyä, riittääkö todettu potentiaali saamaan aikaan muutosta? Eikö ole pikemminkin niin, että keskeisissä yhteiskuntapoliittisissa kysymyksissä ideologiset katsantokannat pitävät paikkansa, vaikka niiden asemaa haastavia vaihtoehtoja olisi ilmaantunut.

Sama ongelma näkyy myös toisessa keskeisessä perustulon lupauksessa, eli sosiaaliturvajärjestelmän keventämistä ja inhimillisyyttä lupaavassa näkökulmassa. Tämä näkemys perustulosta olisi varmasti varmin keino saada laajempaa yhteiskunnallista kannatusta koko perustulon idealle. Ja sitä onkin käytetty myös tuoreimman perustulokeskustelun aikana. Ongelma on edelleen sama kuin edellä: vakiintuneet rakenteet. Toisen maailmansodan jälkeinen hyvinvointivaltiollinen varmuus olisi mahdollista yhdistää järjestelmän byrokratiaa kritisoiviin näkemyksiin. Onkin selvää, että yhteiskunta ei kehity automaattisesti ”ihmisläheisemmäksi” tai kaikkien kannalta mutkattommaksi vaan se vaatii taakseen jonkinlaisen liikkeen. Lehtosta (1996, 108) soveltaen voidaan todeta, että sosiaalipoliittinen muutos vaatii jonkin yhteiskunnallisen kollektiivisen toimijan. Toimijan täytyy tiedostaa muutostarve ja organisoida itsensä muutosta läpiajavaksi toimijaksi. Tuoreimman perustulokeskustelun ympärillä edellämainittu prosessi on ollut nähtävissä. Kansalaisjärjestöjen taholta toteutetut kampanjat ovat tavoittaneet ihmisiä. Tästä positiivisesta puolesta huolimatta perustuloa ajanut kansalaisaloite jäi kauaksi vaaditusta 50 000 allekirjoituksesta. Onkin siis selvää, että perustulon tapauksessa mielenkiinto ei välttämättä toteudu haluna ajaa vaadittua muutosta. Inhimillistävänä ja byrokratiaa vähentävänä ”kaupattu” perustulo ei saanut ihmisiltä haluttua vastakaikua. Ongelmaa voi myös tarkastella laajemminkin koko perustulon kenttään liittyen. Perustulo ei ole yksinkertainen ratkaisumalli, vaan se pitää sisällä useita toteutusmalleja ja niiden kaikkien vaikutuksia on yksittäisen ihmisen mahdotonta punnita omassa päätöksenteossään. Kuitenkin tutkimukseni on nostanut esiin tiettyjä useimmalle mallille ominaisia piirteitä ja rakentanut sen pohjalta näkökulman tarkastella mahdollisia vaikutuksia ja muutoksia. Byrokratian keventäminen ja järjestelmän inhimillistäminen ovat useimmille tarkastelluista malleista ominaisia piirteitä. Perustulon keskeisimmän ratkaisuehdotuksen jälkihyvinvointivaltiolliseen järjestelmään voisi sanoa olevan juuri edellä mainitut kaksi piirrettä; niiden varaan on eri malleja puolustava argumentaatio rakennettu.

Juho Saaren (2005, 57) mukaan nykyiselle uusliberalistiselle sosiaalipolitiikalle on ominaista kehityssuunta kohti sirpaloituneempaa institutionaalista rakennetta. Sektori-, kunta- ja eturyhmäpohjaiset ratkaisut nousevat todennäköisemmiksi vaihtoehtoiksi keskitettyjen ratkaisujen

sijaan. Onkin siis selvä, että jatkuessaan nykyisiä polkujaan kehitys on viemässä sosiaalipolitiikkaa yhä kauemmaksi sosiaalipolitiikan perinteisistä inhimillistä ja sosiaalista näkökulmaa painottavista kokonaisvaltaisista ratkaisuista.

Tätä kehitystä tarkasteltaessa on hyvä palauttaa mieliin T.H. Marshallin näkemykset sosiaalisen kansalaisuuden käsitteestä. Marshallin (1965, 78-81) mukaan sosiaalinen kansalaisuus on viimeisin vaihe kansalaisuuden 250-vuotisessa evoluutiossa. Hän jakaa kansalaisuuden kolmeen vaiheeseen tai puoleen ja antaa niille jokaiselle oman karkean ajanjakson historiasta. 1700-luvulle ajoittuivat kansalaisoikeudet, 1800-luvulle poliittiset oikeudet ja 1900-luvulle sosiaaliset oikeudet. Marshall itsekin korostaa, että ajanjaksollinen jäsenyys on karkea ja todellisuudessa jokaisen oikeuksien kehitysjaksot menivät osittain päällekkäin toistensa kanssa. Tästä huolimatta Marshallin jaottelu paljastaa ennen kaikkea nykyisen kaltaisen kokonaisvaltaisen kansalaisuuden historialliset juuret. Voidaan pohtia, missä määrin sirpaloituva institutionaalinen rakenne vaikuttaa tuohon kansalaisuuden tuoreimpaan vaiheeseen eli sosiaaliseen kansalaisuuteen. Lisääntyykö taantumus sitä mukaa sillä saralla, kun kehitys samalla kehittyy uusliberalismin saralla? Onhan kuitenkin selvää, että yhteiskunnalliset kehitysprosessit eivät ole järkähtämättömiä suoritettuja prosesseja. Niillä saattaa olla myös taipumusta lähteä purkautumaan takaisinpäin mikäli yhteiskunnalliset olosuhteet luovat siihen mahdollisuuden ja sitä edesauttavat.

Edellä mainittujen kahden keskeisen näkökulman lisäksi nostin tutkimuksessani kaksi tuoreempaa näkökulmaa esiin. Näkökulmien tarkoituksena oli olla enemmän 2000-lukulaiseen ympäristöön painottuvia. Yrittäjyyden ja ekologisesti kestävä kehityksen kysymykset nousivat tällaisina uusina isoina kysymyksinä esiin. On selvää, että nämä kysymykset eivät hallinneet poliittista keskustelua toista maailmansotaa seuranneina vuosikymmeninä. Ne ovat nousseet esille 1980-luvulta lähtien murtautuen keskeiselle sijalle 2000-luvun mittaan.

Yrittäjyysnäkökulma on valituista tarkastelukulmista potentiaalisin, mitä tulee laajan mielenkiinnon ja hyväksynnän saamiseen. 1980-luvun uusliberalistisesta käänteestä lähtien niin Suomessa kuin muuallakin länsimaissa valtiot ovat siirtyneet toteuttamaan yhä oikeistolaisempaa politiikkaa, varsinkin talouden piirissä. Tästä johtuen yrittäjyys ja oman onnensa seppä -ajattelu näyttävät perustulokeskustelussakin valtteinä, joiden avulla on helpompi saada myönteisempää julkisuutta kuin vasemmistolaisiksi arvoiksi miellettyillä sosiaalisen ulottuvuuden huomioon ottavilla perustulomallien puolilla. Tuodessaan kaikki yrittäjät toimeentuloturvan piiriin perustulolla nähdään olevan yrittäjyysjärjestelmän leviämisen kannalta myönteisiä ominaisuuksia. Perustulon moninaiseen

luonteeseen kuuluukin, että kun se toisaalta ajaa pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle perinteisiä sosiaalisen inklusion tavoitteita, taipuu se myös nykyiseen yrittäjyyspuheeseen ja tuo sille saralle mielenkiintoisten avausten mahdollisuuden. Voisiko sitten olettaa, että yrittäjyysnäkökulman korostaminen saisi konservatiivisimpiakin toimijoita kiinnostumaan ja ajamaan perustulon asiaa? Tuskin. On selvää, että yrittäjyysnäkökulma, vaikkakin äärimmäisen ajankohtainen, edustaa vain pientä osaa perustulon muutosvoimasta. On selvää, että perustulolle vastakkaiset toimijat pystyvät estämään perustulon mahdollisuuden saavuttaa laajempaa hyväksyntää yrittäjyysnäkökulman avulla.

Ekologisuuden näkökulma kantaa mukanaan myös vallitsevaa kulutuskulttuuria kritisoivia painotuksia. Se käy kritiikissään syvälle yhteiskuntamme ja elämäntapamme rakenteisiin. Siitä johtuen se on näkökulmana esitellyistä laaja-alaisin ja täten radikaalein. Ekologisuutta ja kulutuskriittisyyttä korostavan näkökulman radikaalius ei kuitenkaan ole syntynyt tyhjästä, vaan se on kehittynyt 1960-1970 -luvulta lähtien. Luonnonvarojen kuluminen, materiaalisen hyvinvoinnin aiheuttama kantotaakka maapallolle sekä kulutuselämäntavan pinnallisuus ovat keskeisiä argumentteja, joiden kautta muutoksen tarvetta tuodaan esiin. Tietoinen kuluttajuus on 2000-luvun kuluessa saanut yhä enemmän kannatusta ja esimerkiksi Reilun kaupan tuotemerkit ovat yhä useammalle osa jokapäiväistä kulutusta. Tästä kaikesta voisi päätellä, että ekologisuus olisi ajankohtaisuuden vuoksi näkökulmana jotain sellaista, mikä saisi laajemmaltakin kansanosalta kiinnostusta ja kannatusta. Huolimatta siitä, että asia varmasti osittain näin on, on myös selvää, että kansalaiset kuluttajina altistuvat myös vastakkaisille viesteille. Ekologinen näkökulma joutuu vastatusten mainosmaailman tuottaman informaation kanssa. Tämä ristiriita tuntuu johtaneen tilanteeseen, jossa ihmisten laajempi herääminen kulutuskriittisyyteen ja ekologisuuteen tulee vaatimaan jotain suurempaa kuin vain puhe.

Tutkimuksessa esiin nousseiden näkökulmien mahdollisuus saada laajempaa kannatusta, joka myös muuntuisi kannatuksiksi perustulolle, tuntuu nykytilanteen valossa vaikealta. Nykyinen poliittinen ja taloudellinen tilanne rakentuu pitkälti 1900-luvun opeille. Jatkuneesta talouskriisistä huolimatta järjestelmän suurempi muuttaminen on jäänyt poliittisten puheiden tasolle. Kilpailulle perustuvassa järjestelmässä liikkuma-ala on kapea, se on kaventunut viimeisen 30 vuoden aikana yhä enemmän. Michael Krätken (2011, 177) mukaan kilpailu on se muoto, jossa kapitalistisen tuotantotavan välttämättömyydet vakiintuvat ”ulkoisena pakkona”, jota kaikkien yhteiskuntaluokkien toimijat harjoittavat toisiaan kohtaan. Tämä muoto on myös tuottanut nykyideologian ”markkinoiden ulkoisesta pakosta”. Krätken analyysi on kyyninen, mutta se tuo esille jotain keskeistä. Voidaanko

kestäviä muutoksia saada aikaan järjestelmässä, jonka logiikka on järjestynyt vastustamaan kaikenlaista perustavanlaatuista muutosta?

Lähdeluettelo

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Osuuskunta Vastapaino

Andersson, Jan Otto (2012) Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdistelmä (s. 91-100). Teoksessa Perkiö, Johanna & Suopanki, Kaisu (toim.): Perustulon aika. Helsinki: Into Kustannus

Baumeister, Roy F. & Leary, Mark R. (1997) Writing Narrative Literature Reviews (s. 311-320). Review of General Psychology 1:3.

Björklund, Liisa & Airio, Ilpo (2009) Moraali ja kannustinrakenteen muutos – Miten kannustamisesta tuli suomalaisen hyvinvointipolitiikan valtavirtaa (s.153-184)? Teoksessa Kananen, Johannes & Saari, Juho (toim.): Ajatuksen voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy

Fink, Arlene (2005) Conducting Research Literature Reviews: From Paper to Internet. Thousand Oaks: Sage Publication, Inc.

Heinonen, Jari (1999) Hyvinvointimalli murroksessa – Aikamme sosiaalinen kysymys ja sen ratkaisuvaihtoehdot. Helsinki: Kustannusyhtiö TA-Tieto Oy

Hiilamo, Heikki (2011) Uusi hyvinvointivaltio. Helsinki: Into Kustannus

Honkanen, Pertti, Soininvaara, Osmo & Ylikahri, Ville (2007) Perustulo – kohti toimivaa perusturvaa. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto

Jalava, Janne (2005) Toiminnallinen hyvinvointivaltio – Niklas Luhmannin systeemiteoreettinen tarkastelutapa (s. 122-147). Teoksessa Saari, Juho (toim.): Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Yliopistopaino

Johansson, Kirsi, Axelin, Anna, Stolt, Minna & Ääri, Riitta-Liisa (toim.) (2007) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turku: Hoitotieteen laitoksen julkaisuja

Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos – 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa.
Tampere: Vastapaino

Julkunen, Raija (2005) Hyvinvointivaltion uusi politiikka – Paul Piersonin historiallinen institutionalismi (s. 332-359). Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Yliopistopaino

Julkunen, Raija (2009) Perustulo – Kuinka sama idea toistuvasti kohtaa sosiaalidemokraattisen ajattelun (s. 261-295)? Teoksessa Kananen, Johannes & Saari, Juho (toim.): Ajatuksen voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy

Kajanoja, Jouko (2005) Hyvinvointi ja hyvinvointivaltio – Lee Doyalin ja Ian Goughin hyvinvointiteoria (s. 93-121). Teoksessa Saari, Juho (toim.): Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Yliopistopaino

Kajanoja, Jouko (2012) Miten perustulo muokkaisi sosiaalipolitiikkaa (s. 10-20)? Teoksessa Perkiö, Johanna & Suopanki, Kaisu: Perustulon aika. Helsinki: Into Kustannus

Kakkuri-Knuutila, Marja-Liisa & Heinlahti, Kaisa (2006) Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Helsinki: Gaudeamus

Kallio, Tomi J. (2006) Laadullinen review-tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. Hallinnon tutkimus 2/2006, 18-28. Kuopio: Hallinnon tutkimuksen seura ry.

Kananen, Johannes & Kantola, Anu (2009) Kilpailukyky ja tuottavuus – Kuinka uudet käsitteet saavuttivat hallitsevan aseman hyvinvointivaltion muutoksessa (s. 119-151)? Teoksessa Kananen, Johannes & Saari, Juho (toim.) Ajatuksen voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy

Kangas, Olli (2005) Oikeudenmukaisuutta tietämättömyyden verhon takana – John Rawls ja suomalainen hyvinvointivaltio (s. 66-92). Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Yliopistopaino

Kari, Matti, Kattelus, Mervi & Saari, Juho (2008) Sosiaalinen Eurooppa murroksessa – Euroopan unionin sosiaali- ja terveystaloudellinen politiikka. Helsinki: Eurooppatiedotus

Karisto, Antti, Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998) Matkalla kohti nykyaikaa – Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Helsinki: WSOY

Koivulaakso, Dan, Kontula, Anna, Peltokoski, Jukka, Saukkonen, Miikka & Toivanen, Tero (2010) Radikaaleinta on arki. Helsinki: Into Kustannus

Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miikka (2009) Paskaduunista barrikadille – Prekariaatin julistus. Helsinki: Into Kustannus

Krätke, Michael (2011) Poliittisen taloustieteen uudistaminen ei onnistu ilman Marxia (s. 167-191). Teoksessa Koivisto, Juha & Oittinen, Vesa (toim.) MEGA-Marx – Johdatus uuteen Marxiin. Tampere: Vastapaino

Lahtinen, Ilpo (1992) Perustulo – Kansalaisen palkka. Helsinki: Hanki ja jää

Laitinen-Kuikka, Sini (2005) Euroopan sosiaalinen malli – Gosta Esping-Andersen ja tulevaisuuden hyvinvointivaltio (s. 302-331). Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Yliopistopaino

Lehtonen, Heikki (1996) Sosiaalipolitiikka moraalitaloutena. Helsinki: Gaudeamus

Marshall, T.H. (1965) Class, Citizenship and Social Development. New York: Doubleday & Company, Inc

Mills, C. Wright (1990) Sosiologinen mielikuvitus. Helsinki: Yliopistopaino

Moisio, Pasi (2005) Luokat ja liikkuvuus hyvinvointivaltiossa – John H. Goldthorpen toimintateoreettinen viitekehys (s. 256-279). Teoksessa Saari, Juho (toim.): Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Yliopistopaino

- Pierson, Paul (1996) The new politics of the welfare state (s. 143-179). *World Politics* 48, January
- Ruottinen, Simo J. Kr. (2011) Perustulon vaikutukset yrittäjyyteen (s. 21-28). Teoksessa Perkiö, Johanna & Suopanki, Kaisu (toim.): *Perustulon aika*. Helsinki: Into Kustannus
- Saari, Juho (2001) *Reformismi – Sosiaalipolitiikan perusteet 2000-luvun alussa*. Helsinki: Gaudeamus
- Saari, Juho (2005) Hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka (s. 13-64). Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino
- Saari, Juho (2005b) Epävarmuuden ajan hyvinvointivaltio – Karl Polanyin teoria yhteiskunnan murroksen sääntelystä (s. 148-178). Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino
- Saari, Juho (2005c) Uusi sosiaalipolitiikka – Julian Le Grandin sosiaalitaloudellinen näkökulma (s. 406-444). Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino
- Salminen, Ari (2011) *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja
- Soininvaara, Osmo (1990) *Vihreä markkinatalous*. Helsinki: Hanki ja jää
- Soininvaara, Osmo (1995) *Hyvinvointivaltion eloonjäämisoppi*. Juva: WSOY
- Soininvaara, Osmo (1999) *Täystyöllisyyteen ilman köyhyyttä*. Helsinki: Hakapaino Oy
- Suopanki, Kaisu & Pulkka, Ville-Veikko (2012) Vasemmistolainen perustulo – reformi ja vallankumous (s. 112-125). Teoksessa Perkiö, Johanna & Suopanki, Kaisu (toim.): *Perustulon aika*. Helsinki: Into Kustannus
- Van Parijs, Philippe (2003) *Real Freedom for All – What (if anything) can justify capitalism?* New York: Oxford University Press

Ylikahri, Ville (2012) Vihreä perustulo – tavoitteet ja konkreettinen malli (s. 101-111). Teoksessa Perkiö, Johanna & Suopanki, Kaisu (toim.): Perustulon aika. Helsinki: Into Kustannus

Internet-lähteet:

Kallio, Tomi J.: Mitä on review-tutkimus ja mihin sitä tarvitaan?

<http://www.ucpori.fi/linkkitiedosto.aspx?taso=2&id=713&sid=958>

(27.1.2014)